

ბორჯომის რაიონში
ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიების
კომპლექსური ტექნიკური ანგარიში
(ძეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი)

ავტორები
ირინე ღამბაშიძე, გიორგი გოგოჭური

მომზადდა
საქართველოს ეროვნული მუზეუმის
ოთარ ლორთქიფანიძის
არქეოლოგიის ცენტრი
უზნაძის ქ. №14
0102 თბილისი, საქართველო

გადაეცა
BTC/SCP მილსადენების კომპანიას
საბურთალოს ქ. №38
თბილისი, საქართველო

სამუშაო შესრულდა კონტრაქტების საფუძველზე
C-06-BTC-116628
C-06-SCP-116630
HL-242

სარჩევი

მოკლე მიმოხილვა	3
1.0 შესავალი	4
2.0 გარემო ფონი	5
2.1 ძეგლის მდებარეობა და აღწერა	5
2.2 წარსული გარემო	6
2.3 მიწის გამოყენების ისტორია	7
3.0 კულტურულ ფონი	8
3.1 პრეისტორიული და ისტორიული კონტექსტი	8
3.2 წარსულში ჩატარებული კვლევების მიმოხილვა	16
4.0 მეთოდოლოგია	17
4.1 საველე მეთოდები	17
4.2 ლაბორატორიული მეთოდები	17
5.0 შედეგები	18
5.1 ძირითადი მონაცემების მოლკე მიმოხილვა	18
5.2 ძეგლები	19
5.3 არტეფაქტები	20
6.0 ინტერპრეტაცია	23
7.0 დასკვნები და რეკომენდაციები	25
8.0 ბიბლიოგრაფია	26

დანართების სია

დანართი A არტეფაქტების ნუსხა	29
დანართი B ანთროპოლოგიური კვლევის შედეგები	

ტაბულების სია

ტაბულა I საქართველოში ძეგლის მდებარეობის აღმნიშვნელი რუკა	
ტაბულა II ერთი კილომეტრის რადიუსში მდებარე ძეგლების რუკა	
ტაბულა III პედოლოგიური და არქეოლოგიური სტრატეგრაფია	
ტაბულა IV სამარხი №2	
ტაბულა V არტეფაქტები II დონიდან	
ტაბულა VI არტეფაქტები №2 სამარხიდან	
ტაბულა VII არტეფაქტები I და II დონეებიდან	
ტაბულა VIII არტეფაქტები I დონიდან	
ტაბულა IX კრანოლოგიური მასალა №1 და №2 სამარხებიდან	

მოკლე მიმოხილვა

ეს ანგარიში წარმოადგენს მიდსაღენის მშენებლობასთან დაკავშირებით ჩატარებული არქეოლოგიური და ლაბორატორიული კვლევების შედეგებს.

კვლევა ჩატარდა IV-338 ძეგლზე, რომელიც მდებარეობს სამცხეში, ბორჯომის რაიონში, სოფ. საკირეში, 199+320 კმ. ნიშნულზე.

საკირის ციხის სიახლოვეს, ადგილ სანაცრეებზე გაზსადენის მილისათვის თხრილის გაჭრისას დაზიანდა კულტურული ფენები და ორმოსამარხი. ამ მონაკვეთზე დროებით შეჩერდა მიმდინარე მიწის სამუშაოები და ექსპედიციამ წამოიწყო მცირემასშტაბიანი გათხრები, რომელთა მიზანსაც წარმოადგენდა ძეგლის ხასიათისა და სტრატოგრაფიის გარკვევა, დაზიანებული სამარხის გაწმენდა, მონაცემთა ამოღება და დოკუმენტირება.

საველე და ლაბორატორიული სამუშაოები ჩატარდა ოთარ ლორთქიფანიძის არქეოლოგიის ინსტიტუტის ბორჯომის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, ირინე ღამბაშიძის ხელმძღვანელობით, 2005-2007 წლებში.

შესწავლილი იქნა 3.0-3.5 მ სისქის კულტურული ფენები 32 მ²-ის ფართობზე.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ძეგლი არის გვიანბრინჯაო-

ადრეშუასაუკუნეების მრავალფენიანი ნამოსახლარი და სამაროვანი. ძეგლის I

ფენა განეკუთვნება ადრეული შუა საუკუნეების ნამოსახლარს – მარანს,

რომელშიც დადასტურდა 4 ქვევრი და ქვით შევსებული ერთი ორმო. II ფენა

შედგება ორი დონისაგან: ერთში გაითხარა ელინისტური ხანის ორი სამარხი;

მეორეში კი დადასტურდა უფრო ადრეული ეტაპის ნამოსახლარის ნაშთები,

რომლებიც სამარხების გამართვის შედეგად არის დაზიანებული. გათხრების

შედეგად გამოვლინდა 97 არტეფაქტი.

1.0 შესავალი

კვლევის მიზანი

საკირის ციხის სიახლოვეს, ადგილ სანაცრეებზე, მილსადენის 199-ე კმ-ზე გაზსადენის მილისათვის თხრილის გაჭრისას დაზიანდა კულტურული ფენები და ორმოსამარხი. ამ მონაკვეთზე დროებით შეჩერდა მიმდინარე მიწის სამუშაოები და ექსპედიციამ წამოიწყო მცირემასშტაბიანი გათხრები, რომელთა მიზანსაც წარმოადგენდა IV-338 ძეგლის ხასიათისა და სტრატეგრაფიის გარკვევა, დაზიანებული სამარხის გაწმენდა, მონაცემთა ამოღება და დოკუმენტირება.

პროექტის დამფინანსებელი

საველე და ლაბორატორიული სამუშაოები დააფინანსა BTC მილსადენის კომპანიამ.

ნებართვები და კონტრაქტები

ნებართვა №3, ფორმა №1 გაიცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული არქეოლოგიური კომისიის მიერ ირინა ღამბაშიძის სახელზე, ბორჯომისა და ახალციხის რაიონებში, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის მშენებლობის ტერიტორიაზე არქეოლოგიური კვლევა-ძიების ჩასატარებლად.

აღნიშნული სამუშაოებით მიმდინარეობდა შემდეგი კონტრაქტების საფუძველზე: C-03-BTC-52923, C-03-SCP-52927, HL-194, HL-196, HL-197, HL-242.

სამართლებრივი საფუძველი

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული არქეოლოგიური კომისია უფლებამოსილი იყო ნებართვა გაეცა ყველანაირი არქეოლოგიური სამუშაოების წარმოებაზე საქართველოს ტერიტორიაზე. არქეოლოგიური სამუშაოები უნდა ჩატარებულიყო არქეოლოგიური კომისიის მოთხოვნების შესაბამისად.

გათხრების თარიღი

სოფელ საკირეში, ადგილ სანაცრეებზე არქეოლოგიური გათხრები იწარმოებოდა 2005 წლის 8-დან 17 დეკემბრამდე.

პროექტში მონაწილე ძირითადი პერსონალი

ხელმძღვანელი - ირინე ღამბაშიძე

არქეოლოგი - გიორგი გოგოჭური

არქიტექტორი - ნინო ოქრუაშვილი

ასისტენტი - დავით ღამბაშიძე

მასალის შენახვის ადგილი

ძეგლ IV-338-ზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა და მასთან დაკავშირებული საველე თუ ლაბორატორიული ანგარიშები ინახება საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის არქეოლოგიის ცენტრში, უზნაძის 14, 0102 თბილისი, საქართველო

ტელ. 995 32 952920

საბოლოოდ არქეოლოგიური არტეფაქტები დაცული იქნება ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, წმინდა ნინოს 5, 1200 ბორჯომი, საქართველო

2.0 გარემო ფონი

ბორჯომის რაიონი ემთხვევა ისტორიულ თორის მხარეს. ის მოიცავს მტკვრის ხეობას ახალდაბიდან დვირამდე და ასევე გუჯარეთისწყლისა, შავწყალას (ბორჯომულას) და რამდენიმე პატარა მდინარის ხეობებს. ჩრდილო-დასავლეთიდან მას ფარგლავს მესხეთის ქედი, სამხრეთიდან – თრიალეთის ქედი.

ბორჯომის რაიონის ტერიტორია აგებულია უმთავრესად ეოცენის ვულკანოგენური წყებებით, ანდეზიტებით, ტუფებითა და დანალექი ქანებით. გვხვდება მეოთხეული მდინარეული და ტბის ნალექებიც. აქ არის ბაკურიანის, გუჯარეთისა და დაბაძველის ვულკანური ცენტრები. რელიეფის შედარებით მსხვილი ფორმებიდან აღსანიშნავია ციხისჯვრის ლაური პლატო.

ჰავა გარდამავალია კონტინენტურ სუბტროპიკულიდან ზღვის სუბტროპიკულამდე. ცივი ზამთრითა და ხანგრძლივი ზაფხულით. ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურაა 6-10°C, ტემპერატურის წლიური ამპლიტუდა – 23-25°. წლიური ნალექები 400-600 მმ-ია. თოვლის საბურველის სიმაღლე საშუალოდ 20-40 სმ-ს აღწევს (საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია 2000).

ბორჯომის რაიონი მდიდარია მცენარეულობით. აქ ცნობილია მცენარეთა 1600-ზე მეტი სახეობა. რაიონის ტერიტორიის გაბატონებულია უპირატესად ნაძვნარ-სოჭნარი და ნაძვნარ-წიფლნარი, არის ფიჭვნარიც. შერეულ ტყეებში წიწვიანების გვერდით გვხვდება წიფელი, ნეკერჩხალი, მუხა, არყი. 2100 მ-ის სიმაღლიდან ტყეებს სუბალპური მდელოები ცვლის.

ფაუნა მრავალფეროვანია. ძუძუმწოვრებიდან გვხვდება ირემი, შველი, წავი, ციყვი, კვერნა, მაჩვი, მგელი, მელა, იშვიათად მურა დათვი, აქა-ქ ფოცხვერი. ფრინველებიდან ბინადრობს არწივი, კავკასიური როჭო, კოდალა და სხვა. მდინარეებში ძირითადად გავრცელებულია კალმახი და მურწა (ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია 1977) ბორჯომის რაიონი მდიდარია ბუნებრივად თბილი წყაროებით. კერძოდ სოფელ საკირესა და მის შემოგარენში ცივი მჩქეფარე წყაროებია. შორიახლოს, სოფელ დვირთან არის სამკურნალო თვისებების მქონე თბილი წყლები.

2.1 ძეგლის მდებარეობა და აღწერა

ნამოსახლარი და სამაროვანი მდებარეობს ბორჯომის რაიონის სოფელ საკირეს სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ადგილ სანაცრეებში. ძეგლი მოიცავს 2 ჰექტარამდე ტერიტორიას და მდებარეობს მდ. მტკვრის მარჯვენა შენაკადის მდ. საკირულას მარჯვენა მხარეს, ძლიერ დამრეც ფერდობზე, ზღვის დონიდან 1358 მ. სიმაღლეზე.

გეოლოგიურად რელიეფი აქ ვულკანური წარმოშობისაა. ძეგლის შემოგარენში უმთავრესად გავრცელებულია ტყის ყომრალი და გაეწერებული ყომრალი ნიადაგები. დედაქანამდე სიღრმე 1,0 მ-დე მერყეობს. ძეგლის მიმდებარე ტერიტორიის დიდი ნაწილი ტყესა და ბუჩქნარს უჭირავს.

2.2 წარსული გარემო

უძველესი დასახლება საქართველოს ტერიტორიაზე გამოვლენილია დმანისში, სადაც ოლდუეის ეპოქის (1,8 მილიონი წლის წინ) ქვის ინვენტარსა და ფაუნისტურ მასალასთან ერთად ჰომინიდების ნაშთებიცაა მიკვლეული. ასევეა აღსანიშნავი სამხრეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში აღმოჩენილი ჯერჯერობით ერთადერთი ადრეაშელური ძეგლი – ახალქალაქის ამირანისგორა, რომელსაც ქრონოლოგიურად მოჰყვება ქვის ხანის სხვადასხვა პერიოდის ასობით ძეგლი (გაბუნია, ვეკუა 2005). ამ ძეგლებზე მიკვლეულ ანთროპოლოგიურ და პალეონტოლოგიურ მასალებს დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოში მეოთხეული პერიოდის (პლეისტოცენიდან ადრე ჰოლოცენის ჩათვლით) ბუნებრივი გარემოს ფორმირების პროცესის შესასწავლად.

მინდელის ეპოქის დასაწყისამდე (0,6-0,7 მილიონი წლის წინ) დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე იყო ზომიერად თბილი ჰავა და სავანის ტიპის ლანდშაფტი. ჰავის მკვეთრ გაუარესებას ადგილი ჰქონდა მინდელის ეპოქის დასაწყისში. ეს მოვლენა საქართველოს ტერიტორიასაც შეეხო, თუმცა მისი სამხრეთული მდებარეობის გამო აციებას არ ჰქონია დიდი მასშტაბი. ამის შემდეგ იწყება მინდელ-რისის თბილი ეპოქა, რომელსაც დედამიწის ისტორიაში ყველაზე დიდი – რისული გამყინვარება ცვლის. რისის გამყინვარებას ენაცვლება რისი-ვიურმის გამყინვარებათა შორისეული თბილი ეპოქა, რომლის ასაკი 120-70 ათასი წლის წინანდელი დროითაა განსაზღვრული.

დაახლოებით 70 ათასი წლის წინ დაიწყო ძლიერი აციება, რამაც განაპირობა ვიურმული გამყინვარება. ამ გამყინვარებამ დიდი გავლენა მოახდინა ქვის ხანის ადამიანის განსახლებაზე. მკაცრი აცივების გამო ადამიანი ტოვებს საშუალო და მაღალმთიან მხარეებს და მათ მხოლოდ ზაფხულის თბილ სეზონში იყენებს, ძირითადად სანადიროდ. ამ ეპოქაში ადამიანს მუდმივ საცხოვრებლად გამოყენებული ჰქონდა მხოლოდ საქართველოს ბარი.

ძეგლი ქვის ხანიდან ახალი ქვის ხანისაკენ გადასვლა მოხდა ზედაპლეისტოცენიდან ჰოლოცენისაკენ გარდამავალ ეტაპზე (დაახლოებით 10-12 ათასი წლის წინ). ამ დროს მკვეთრად შეიცვალა ჰავა, რაც საგრძნობ დათბობაში გამოიხატა.

მეზოლითში ადამიანი კვლავ დაუბრუნდა მაღალმთიან რაიონებს, რომელიც წინა, ვიურმული გამყინვარების დროს მიატოვა. აქედან მოყოლებული ადამიანი საქართველოს ტერიტორიის ყველა ლანდშაფტურ სარტყელს ითვისებს საცხოვრებლად. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ გამყინვარების მომდევნო ხანაში (ჰოლოცენში) ბუნებრივ გარემოს არსებითი ცვლილებები არ განუცდია (საქართველოს არქეოლოგია 1991).

პლეისტოცენური ფაუნისა და ფლორის მონაცემებზე დაყრდნობით, გარკვეულ დონემდე შესაძლებელია საქართველოს ტერიტორიაზე პალეოეკოლოგიური სურათის რეკონსტრუქცია. ადრე პლეისტოცენიდან ადრე ჰოლოცენამდე კლიმატური პირობები მკვეთრად არ შეცვლილა. ჰავა იყო ზომიერად მშრალი და თბილი (გაბუნია, ვეკუა 1978). აღმოსავლეთ საქართველოს რელიეფი ღრმა ხეობებით დანაწევრებული საშუალო სიმაღლის მთაგორიანი მასივებით ხასიათდებოდა. მცენარეთა ნამარხი ნაშთების შესწავლით დადგინდა, რომ იმ დროის აღმოსავლეთ საქართველოს ბარის ტყეებში ხარობდა თბილი და ზომიერად ტენიანი ჰავის მოყვარული ჯიშები – მუხა, ტირიფი, ძელქვა, ვერხვი, არყი, თხილი და სხვა (გაბუნია, ვეკუა 1978). ნამარხი ძუძუმწოვრების ძვლოვანი მასალის კვლევის შედეგად დადასტურდა ცხოველთა შემდეგი

სახეობები: ენოტისებრი ძაღლი, აფთარი, ფოცხვერი, ხმაღებილა ვეფხვი, მაჩუზდარბა, მასტოდონტი, გიგანტური დანამა, მარტორქა, სპილო, გაშლილრქიანი ირემი, შველი, რქაგრესილი ანტილოპა, ურქო ძროხა, ფრინველებიდან – სირაქლემა და სხვა (გაბუნია, ვეკუა 1997).

2.3 მიწის გამოყენების ისტორია

სანაცრეების ნამოსახლარის მიმდებარე ტერიტორიაზე დგას ადრეული შუა საუკუნეებით დათარიღებული გუჯრის ციხე-სიმაგრე და ნამოსახლარი, რომელშიც შემორჩენილია ქვით ნაგები შენობების, მათ შორის ეკლესიის ნაშთები. ძეგლის სამხრეთ-აღმოსავლეთი მხარე ნათესებს უჭირავს.

3.0 კულტურული ფონი

3.1 პრეისტორიული და ისტორიული კონტექსტი

ქვედა პალეოლითი (2 000 000 – 100 000 წლის წინ)

ქვედა პალეოლითი გეოლოგიურად პლეისტოცენის ადრეულ საფეხურს შეესაბამება. ამ დროს გაჩნდა აგებულების მხრივ თანამედროვე ადამიანი. გვარის Homo (Homo erectus) პირველი წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ მცირე ჯგუფებად და იკვებებოდნენ საცხოვრებლის გარშემო არსებული ბუნებრივი რესურსებით. ამ პერიოდის ობიექტი საქართველოს ტერიტორიაზე გამოვლენილია დმანისში. აქ ქვის ინვენტარსა და პლიოცენის ფაუნის ნაშთებთან ერთად მიკვლეულია Homo erectus-ის ნაშთები, რომლებიც უძველესია აფრიკის კონტინენტის გარეთ აღმოჩენილთა შორის. ისინი, იორდანეს ველის უბდაისას ობიექტთან ერთად, გვიჩვენებს ძველი ჰომინიდების მიგრაციის გზას აფრიკის გარეთ.

საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობს 16 უბანი, სადაც აღნიშნული პერიოდით ან უფრო გვიანდელი დროით დათარიღებული აშელური ტიპის ქვის იარაღების კომპლექსია აღმოჩენილი. აქედან ორი უბანი მდებარეობს ქვეყნის სამხრეთ ნაწილში მილსადენის დერეფნის მიმდებარე ტერიტორიაზე.

შუა პალეოლითი (100 000 – 35 000 წლის წინ)

ეს პერიოდი ემთხვევა უძველესი Homo sapiens-ის, ნეანდერტალელი ადამიანის წარმოშობას. ევროპაში და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში ადამიანის ისტორიის ამ პერიოდის გვიანი ეტაპი გამოირჩევა ე. წ. მუსტიეს ქვის იარაღების კულტურით, რომელიც აშელურთან შედარებით, უფრო უკეთ დამუშავებული და უფრო მრავალფეროვანი ფორმის იარაღებითაა წარმოდგენილი. ისევე, როგორც ჩრდილოეთ ევროპამ, საქართველომაც ამ პერიოდის ძირითადი დრო გლაციურ და პერი-გლაციურ გარემოში გაატარა.

საქართველოში მუსტიეს ქვის იარაღების 75-ზე მეტი ადგილსამყოფელია გახსნილი. ამათგან შვიდი ნაპოვნია სამხრეთ საქართველოში, პროექტის სივრცის ძირითად რაიონში.

ზედა პალეოლითი (35 000 – 14 000 წლის წინ)

ზედა პალეოლითი შეესაბამება გვიან პლეისტოცენურ პერიოდს. ამ პერიოდში ქვის იარაღების დამზადების ტექნოლოგია მკვეთრად უმჯობესდება. ზოგიერთი არქეოლოგის ვარაუდით, სხვადასხვა ადგილებში აღმოჩენილი ქვის იარაღების განსხვავებულობა მიუთითებს ამ პერიოდში კულტურულად განსხვავებული ჯგუფების არსებობაზე.

ვარაუდობენ, რომ ამ პერიოდში ჩამოუყალიბდა ადამიანს მეტყველების უნარი. ზედა პალეოლითის ადამიანები საქართველოში დაკავებული უნდა ყოფილიყვნენ ჯგუფური ნადირობით. ისინი ხოცავდნენ ირემს, ბიზონს, გარეულ ცხენს, გარეულ თხას, დათვს, გამოქვაბულის ღომს, რომელთა ნაშთები დიდი რაოდენობით არის ნანახი ზედა პალეოლითის ძეგლებში. ადამიანი სახლობდა ბუნებრივ გამოქვაბულებში, კლდეების ღრმულებში, მოსანადირებელი ცხოველების ბილიკების მახლობლად.

საქართველოში აღმოჩენილი სულ ცოტა 33 მნიშვნელოვანი ზედა პალეოლითური ობიექტიდან სამი სამხრეთ საქართველოშია. არცერთი მათგანი არ არის მილსადენის დერეფანში ან მის მახლობლად.

მეზოლითი (ძვ. წ. 12000 – 8000 წლები)

მეზოლითის პერიოდის დასაწყისი განისაზღვრება პლეისტოცენის ეპოქის დასასრულითა და პოლოცენის დასაწყისით. განვლილმა ვიურმის გლაციაციამ

შექმნა უფრო ზომიერი კლიმატი, რის გამოც გაჩნდა შედარებით დიდი სივრცეების ათვისების საშუალება. ნადირობა ცხოველების ძირითად წყაროდ რჩებოდა, მაგრამ ადამიანმა დაიწყო უფრო მრავალფეროვანი მსხვერპლის ძიება. ნადირობდნენ როგორც ჯოგურად, ისე განცალკევებით მცხოვრებ სხვადასხვა ზომის ცხოველებზე – ირმებზე, ცხენებზე, ცხვრებზე.

ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი გახდა სეზონური მცენარეული პროდუქტების სისტემატური მოპოვება. ადამიანი გადავიდა გამოქვაბულის სივრციდან ღია სივრცეების დაკავებაზე. ეს ერთნაირად ხდებოდა საქართველოში, მოელს ვეროპაში და სამხრეთ-დასავლეთ აზიაში. ამ პერიოდის განსაკუთრებული თავისებურებაა იარაღის მასალის და იარაღის ნაირსახეობების მკვეთრი გამრავალფეროვნება. მიკროლითები (კაჟის და ობსიდიანის საჭრელები) და გაპრიალებული სამტკრევი ქვები, რომლებიც მცენარეების დასამუშავებლად გამოიყენებოდა, ამ პერიოდში ჩვეულებრივი მოვლენაა. ქვის საწაფები და ჰარპუნები მიუთითებს თევზჭერის პოპულარობაზე. ზედა პალეოლითის საზოგადოებიდან მეზოლითის საზოგადოებაზე გადასვლა მარტივად განიხილება როგორც ჰოლოცენის ზომიერი გარემოთი განპირობებულ მრავალფეროვან და უფრო ხელმისაწვდომ რესურსებთან შეგუების პროცესი. საქართველოში მეზოლითის 12 მნიშვნელოვანი ობიექტია ცნობილი. აქედან არცერთი არ არის მილსადენის დერეფნის სიახლოვეს.

ნეოლითური და ენეოლითური პერიოდები (ძვ. წ. 8000 – 3500 წლები)

ნეოლითური პერიოდის დასაწყისი ცნობილია, როგორც რევოლუციური, რამდენადაც ამ დროს მოხდა მკვეთრი ძვრები ადამიანის ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ადამიანმა დაიწყო ნადირობიდან და შემგროვებლობიდან ცხოველების და მცენარეების მოშენებაზე გადასვლა და ხელი მიჰყო მიწათმოქმედებას და მესაქონლეობას. ამავდროულად დაიწყო მეთუნეობა დაგროვებული მცენარეული საკვების შესანახად და მოსამზადებლად. ფართოდ დაინერგა ისეთი ქვის იარაღები, როგორიცაა ხელცული, წალდი, ნამგლის ჩასართები, სასრეს-საფქვავეები და თოხი, რომლებიც მიწის გასასუფთავებლად და გასაფხვიერებლად იხმარებოდა.

პალეოლითის და მეზოლითის პერიოდებისგან განსხვავებით, საქართველოს ნეოლითურ არქეოლოგიურ კომპლექსებში ძირითად ნაშთებს მეთუნეობის პროდუქციის (საკვების მოსამზადებელი და შესანახი ჭურჭლის) ნამსხვრევები წარმოადგენს, რაც საკვების დამზადების და შენახვის დიდ მნიშვნელობაზე მეტყველებს.

პირველი განცალკევებული ნეოლითური სახლები საქართველოს ტერიტორიაზე შედგებოდა ერთმანეთში გამავალი მრგვალი ან ელიფსური ოთახებისაგან. მათ ალიზით აშენებდნენ და, სავარაუდოდ, ხის ძელებით ამაგრებდნენ; ხურავდნენ ხის ტოტებით და შლამით. დასახლების ორგანიზაციის მაგალითია იმირის გორის უბანი ქვემო ქართლში (სამხრეთ საქართველო)..

ძვ. წ. VI-V ათასწლეულებში, აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ჩამოყალიბებულია მაღალგანვითარებული მიწათმოქმედების კულტურა. დადასტურებულია სხვადასხვა ჯიშის ხორბლეულის, ქერის, ფეტვის, შვრიის, აგრეთვე პარკოსნების (მუხუდო, ოსპი), ნესვის, მჟაუნას და სხვათა ნაშთები. აღმოჩენილი ყურძნის წიპწები მიჩნეულია კულტურულ ვაზზე გარდამავალ ფორმად. დადასტურებულია მარტივი საირიგაციო სისტემის გამოყენებაც.

საქართველოში დაახლოებით 60 ნეოლითური ძეგლია ცნობილი. უმრავლესობა დასავლეთ საქართველოშია, თუმცა მათი კონცენტრაცია

ადინიშნება ქვეყნის სამხრეთ მხარეებშიც. გვიანი ნეოლითის (ენეოლითის) ერთი ძეგლი მდებარეობს პროექტის მიმდებარე ტერიტორიაზე ახალციხის რაიონში.

ბრინჯაოს ხანა (ძვ. წ. 3500 – 800 წლები)

ბრინჯაოს ხანის კულტურამ ევროპაში, ხმელთაშუაზღვისპირეთში და აზიის სამხრეთ-დასავლეთში შექმნა საზოგადოების ახალი ტიპი, რომელიც დამყარებული იყო მესაქონლეობასა და მიწათმოქმედებაზე, მეთუნეობისა და ბუნებრივი ლითონის დამუშავების ტექნიკურ განვითარებაზე. ეს იყო პირველი სტრატეფიცირებული საზოგადოება, რომელიც იმართებოდა სამხედრო და სასულიერო ელიტის მიერ. მათ მაღალ სოციალურ სტატუსს ასახავს ძვირფასი ქვების, ძვირფასი ლითონებისა და ბრინჯაოსაგან ოსტატურად ნაკეთი სამკაულები.

ბრინჯაოს ხანა იყოფა ადრე, შუა და გვიანბრინჯაოს პერიოდებად. საქართველოს ტერიტორიაზე ამ ეპოქის უადრესი კულტურაა მტკვარ-არაქსის კულტურა, რომელიც მოიცავს ენეოლითსა და ადრეულ ბრინჯაოს ხანას (ძვ. წ. 3500-2500 წლები). ის ხასიათდება ალიზის, ქვის ან თიხაღესილი სარლასტის ნაგებობებით, მაღალგანვითარებული სამეთუნეო, მეტალურგიული საქმიანობით და ამავე დროს განვითარებული მიწათმოქმედებით და მესაქონლეობით. ამ კულტურის ნაშთები კონცენტრირებულია სამხრეთ საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში. ის ასევე ვრცელდებოდა თანამედროვე სომხეთის, აზერბაიჯანისა და აღმოსავლეთ თურქეთის ტერიტორიაზე და უფრო სამხრეთითაც, სირია-პალესტინამდე.

საკირისა და ტაძრისის მიმდებარე ტერიტორია ადრეობრინჯაოს ხანიდან ინტენსიურად ჩანს დასახლებული. 2005 წელს ტაძრისის ახლოს, ადგილ თისლის სერზე გამოვლენილია მტკვარ-არაქსული კულტურის ნამოსახლარი.

მტკვარ-არაქსის კულტურას ცვლის ადრეყორდანული კულტურა, რომელშიც ორი ეტაპი გამოიყოფა: მარტყოფული და ბედენური. ადრეყორდანული კულტურის ადრეული, მარტყოფული ეტაპის ყორდანი 2004 წელს გაითხარა კოდიანას მთაზე, მილსადენის დერეფნის 193 კმ-ზე (ბორჯომის არქ. ექსპედიციის 2004 წ. გათხრების ანგარიში). საკირის აღმოსავლეთით, ადგილ ყოჩოს გორაზე დაზვერვების შედეგად აღმოჩენილია ძვ. წ. II ათასწლეულის ნამოსახლარი და სამაროვანი. აქ მოძიებული ბრინჯაოს მრავალფეროვანი იარაღ-სამკაული წარმოადგენს ე. წ. მესხური ლითონის ტიპურ ნაწარმს.

შუაბრინჯაოს ხანაში გავრცელებულია ე. წ. თრიალეთის კულტურა (ძვ. წ. 2500-1500 წლები). მისი გავლენა ვრცელდებოდა დღევანდელი საქართველოს საზღვრებს გარეთაც, სამხრეთით და აღმოსავლეთით. კულტურის სახელწოდება მოდის თრიალეთის პლატოდან (სამხრეთ-ცენტრალური საქართველოს ტერიტორია, რომელსაც კვეთს მილსადენის დერეფანი), სადაც 1930-იან წლებში არქეოლოგიურად პირველად იქნა შესწავლილი მისი ნაშთები. თრიალეთის კულტურა ხასიათდება დიდი ზომის ყორდანული სამარხებით, ბრწყინვალე სამეთუნეო ნაწარმით, ბრინჯაოს მეტალურგიითა და საიუველირო ხელოვნებით. სადღეისოდ თრიალეთის კულტურა შესწავლილია მხოლოდ სამარხეული კომპლექსების მეშვეობით. ამ კულტურის მატარებელი საზოგადოების ნამოსახლარები ჯერჯერობით უცნობია.

გვიანი ბრინჯაოს ხანაში სწრაფად მიმდინარეობს სამხრეთქართველური ტომების კონსოლიდაციის პროცესი, რომლის გამოხატულებაც იყო მონათესავე ტომების არეალში ვრცელი ტერიტორიის მომცველი ერთგვაროვანი კულტურის ჩამოყალიბება. დასავლეთ საქართველოში გვიანი ბრინჯაოს ხანაში ვითარდება კოლხური კულტურა. ძვ. წ. XIII-XII საუკუნეებში

მათ საფუძველზე შეიქმნა დიდი წინასახელმწიფოებრივი გაერთიანებები – დიაოხი (ისტორიული საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ მხარე, ახლა თურქეთშია) და კოლხა (დასავლეთ საქართველო).

შუაბრინჯაოს ხანის ბოლო ეტაპზე (ძვ. წ. II ათასწლეულის შუა ხანები) და გვიანბრინჯაოს ხანაში თორი განსაკუთრებით ინტენსიურად სახლდება და კულტურულად წინაურდება. აქ გამოვლენილ გვიანბრინჯაოს ხანის ძეგლთაგან აღსანიშნავია: სოფ. რველში (ბანისხევში) შემთხვევით აღმოჩენილი კულტურული ფენა (Известия Археологической Комиссии 1911); სოფ. წაღვერში გათხრილი მელითონეობის სახელოსნოს ნაშთი; აქვე, სოფ. წაღვერში გათხრილი ამავე პერიოდის რამოდენიმე სამარხი; გუჯარეთის ხეობაში გათხრილი სპილენძ-ბრინჯაოს გადამამუშავებელი სახელოსნოს ნაშთები და მისთვის დამახასიათებელი თანმხლები მასალა; სოფ. თელოვანში შემთხვევით მოპოვებული ბრინჯაოს ინვენტარი (კოლხური ცულები, აღმოსავლურ-ამიერკავკასიური ტიპის ცულები, ლითონის ყალიბები, ზოდები და სხვა), რომელიც განსაკუთრებული ღირებულების მასალად არის მიჩნეული (ღამბაშიძე 1967); სოფ. გომნაში გამოვლენილი სამაროვანი (ნიორაძე 1943). 1970-80-იან წლებში გაითხარა გვიანბრინჯაო-აღრერკინის ხანის ძეგლები რველში, ჩითახევში, კვირაცხოველში, ბორნიღელეში, ბერბუკებსა და მაჭარწყალში (Гамбашидзе, Квижинадзе 1979, 1981, 1985).

რკინის ხანა და ადრეკლასიკური პერიოდი (ძვ. წ. 800-500 წლები)

ძვ. წ. I ათასწლეულის დასაწყისში ბრინჯაოს დამუშავებიდან რკინის მეტალურგიაზე გადასვლამ მნიშვნელოვანი ძვრები გამოიწვია ეკონომიკის განვითარებაში და საზოგადოების ცხოვრებაში.

აღმოსავლეთ საქართველოში რკინის წარმოების უძველესი კერა იყო რკინის მადნებით მდიდარი ქვემო ქართლი. რკინის ხანის ძეგლები გამოვლენილია წალკისა და ბორჯომის რაიონებშიც. დასავლეთ საქართველოში რკინის წარმოების ცენტრები დადასტურებულია როგორც შავიზღვისპირეთში, ისე შიდა რეგიონებში, საიდანაც ფართოდ ხდებოდა რკინის მადნის ექსპორტირება ბერძნულ პოლისებში.

ამ პერიოდს ემთხვევა ადრინდელი ქართველური გაერთიანებების დაცემა. დიაოხი ძვ. წ. IX-VIII საუკუნეთა მიჯნაზე გაანადგურა ურარტუს სამეფომ. კოლხა ძვ. წ. 720 წლის ახლოს დაეცა კიმერიელთა შემოსევის შედეგად.

კლასიკური პერიოდი (ძვ. წ. 500-325 წლები)

აღმოსავლეთ საქართველო ამ პერიოდში აქემენიდური სპარსეთის ძლიერი პოლიტიკური და კულტურული გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. ამ გავლენას ადასტურებს ახალგორის განძი და ციხიაგორაზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა. მიმდინარეობდა ცალკეულ ტომთა კონსოლიდაციის პროცესი, რომელშიც წამყვანი როლი მესხურ ტომებს ეკუთვნოდა. ამ პერიოდში დაფუძნდა ქალაქი მცხეთა.

დასავლეთ საქართველოში ძვ. წ. VI ს-ის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა კოლხეთის სამეფო თავის ქალაქებით, სატაძრო ცენტრებით, განვითარებული მრავალდარგობრივი ხელოსნური წარმოებით, ფართო საერთაშორისო კონტაქტებით. ძვ. წ. VI-IV საუკუნეებში შავიზღვისპირეთში გაჩნდა ბერძნული ახალშენები ფაზისი (ფოთთან), გიენოსი (ოჩამჩირე), დიოსკურია (სოხუმი), რომელთაც ხელი შეუწევს კოლხეთის ეკონომიკური და კულტურული კავშირების გაფართოებასა და გაღრმავებას. კოლხეთის ფართო სავაჭრო ურთიერთობები ბერძნულ სამყაროსთან დასტურდება ანტიკურ ავტორთა ცნობებით და მრავალფეროვანი არქეოლოგიური მონაცემებით. გაჰქონდათ ძირითადად ხე-ტყე და სელი, შემოჰქონდათ ფუფუნების საგნები –

ძვირფასი ჭურჭელი, სამკაულები. აქ მიმოქცევაში იყო როგორც ბერძნული ფული, ისევე ადგილობრივ მოჭრილი მონეტები – კოლხური თეთრი. სამეფოს მთავარი საქალაქო-სატადრო ცენტრის – ვანის გათხრებმა, რომლებიც 1947 წლიდან დღემდე მიმდინარეობს, უმდიდრესი არქეოლოგიური მასალა გამოავლინა.

ელინისტური ხანა (ძვ. წ. 325-65 წლები)

იბერიაში და კოლხეთში ალექსანდრე მაკედონელს არ უღაშქრია. საქართველო ელინისტური ოიკუმენეს გარეთ დარჩა, მაგრამ პოლიტიკურმა, სავაჭრო-ეკონომიკურმა და კულტურულმა კონტაქტებმა ელინისტურ სამყაროსთან ქვეყნის განვითარებაზე დიდი გავლენა იქონია.

აღმოსავლეთ საქართველოში ცალკეულ გაერთიანებებს შორის ბრძოლის შედეგად ძვ. წ. IV-III საუკუნეთა მიჯნაზე ჩამოყალიბდა იბერიის (ქართლის) სამეფო დედაქალაქით მცხეთაში. ქართული საისტორიო ტრადიცია („ქართლის ცხოვრება“) პირველ მეფედ ფარნავაზს ასახელებს და მასვე მიაწერს დედაქალაქის ციტადელის – არმაზციხის მშენებლობასა და არმაზის კერპის აღმართვას. ფარნავაზს მჭიდრო კავშირი პქონდა სელევკიდების ელინისტურ სამეფოსთან და სახელმწიფო ორგანიზაციაც მის მსგავსად განაწესა.

ელინისტურ ხანაში საქართველოზე გადიოდა ერთ-ერთი უმთავრესი მსოფლიო სავაჭრო-სატრანზიტო მაგისტრალი, რომლის მეშვეობითაც ქვეყანაში ვრცელდებოდა ბერძნული საქონელი (კერამიკა, ტორევტიკა, გლიპტიკა და სხვა). დაინერგა ელინისტური სამონეტო სისტემა: კოლხეთში ჭრიდნენ ლისიმაქეს, ხოლო იბერიაში ალექსანდრეს სტატერების ოქროს მინაბადებს.

ელინისტურ ხანაში აღინიშნება ურბანიზაციის პროცესის გაძლიერება და ქალაქების დაწინაურება. ამ პერიოდს ემთხვევა იბერიის დედაქალაქ მცხეთისა და კოლხეთის მთავარი სატადრო ქალაქის – ვანის აღმავლობა. ფართოდ გავრცელდა ელინისტური სამშენებლო წესები და ნაგებობათა ზოგიერთი ტიპი. ელინისტური გავლენა ატყვია ხელოსნობის ზოგიერთ დარგსაც – მაგალითად, საფეიქრო წარმოებაში დაინერგა ვერტიკალური საქსოვი დაზგა. გავრცელდა ბერძნულ-ელინისტური რელიგიური კულტები (განსაკუთრებით ფართოდ – დიონისესი) და რწმენა-წარმოდგენები, რაც დაკრძალვის წესებშიც აისახა – მაგალითად, სამარხებში მონეტის ჩატანება ქარონისათვის მისაცემად.

რომაული ხანა

ძვ. წ. 65 წელს რომაელმა მხედართმთავარმა პომპეუსმა კავკასიაში ილაშქრა და სხვა ქვეყნებთან ერთად დაიმორჩილა იბერია და კოლხეთიც. კოლხეთი იმპერიის პროვინციად იქცა. ზღვისპირა ქალაქებში (ფასისი, დიოსკურია, ტრაპეზუნტი, აფსაროსი) ახ. წ. IV საუკუნემდე რომაული გარნიზონები იდგა. იბერიამ შეინარჩუნა სამეფო ხელისუფლება. იბერიის მეფეები მითრიდატე I, ფარსმან I, ფარსმან II მეტნაკლები წარმატებით იცავდნენ თავს როგორც რომისაგან, ისე პართიისაგან. ახ. წ. II საუკუნესა და III საუკუნის დასაწყისში იბერია ძლიერი სახელმწიფოა, რომელიც დამოუკიდებელ პოლიტიკას ახორციელებს.

ამ პერიოდში აღინიშნება იბერიის დედაქალაქ მცხეთის შემდგომი დაწინაურება. ახ. წ. 75 წელს რომაელების დახმარებით გაამაგრეს არმაზის ციხის გალავანი. მაღალი სამშენებლო კულტურის მაჩვენებელია კარგად შემონახული თლილი ქვებით ნაგები კამაროვანი აკლდამა. მცხეთაში. ნაპოვნი ბერძნულწარწერიანი საფლავის ქვა მოწმობს, რომ აქ III-IV საუკუნეებში არსებობდა ხუროთმოძღვართა და მხატვართა უფროსის თანამდებობა.

ახ. წ. II-III საუკუნეებით დათარიღებულ ნეკროპოლზე არმაზისხევში, მცხეთის მახლობლად, აღმოჩნდა თასი არამეული წარწერით, პართული ოქროს მონეტები და სხვა. მრავალი ამდროინდელი სამარხია სამთავროს ნეკროპოლზეც თვით მცხეთაში. აქ მოპოვებულია ბერძნულ და ებრაული ეპიგრაფიკული მასალა, მონეტები, მრავალრიცხოვანი სამკაული, ვერცხლისა და მინის ჭურჭელი და სხვა.

რომაული კულტურის და ცხოვრების წესის გავლენით საქართველოს ქალაქებში ჩნდება წყალგაყვანილობით აღჭურვილი აბანოები (არმაზისხევი, ბაგინეთი, ურბნისი, ძალისა, ბიჭვინთა, შუხუთი. უკანასკნელ სამში გამოვლენილია მოზაიკური იატაკების ნაშთები).

ადრეული შუა საუკუნეები (IV-X საუკუნეები)

საქართველოში შუა საუკუნეების პერიოდის დასაწყისად მიღებულია ქართლის ქრისტიანობაზე მოქცევის წელი – 326 ან 337. ქრისტიანობის დამკვიდრება აღმოსავლეთ საქართველოში უკავშირდება წმ. ნინოს, რომელმაც მოაქცია ჯერ დედოფალი ნანა, შემდეგ მეფე მირიანი და მცხეთის მთელი წარმართი მოსახლეობაც. დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ქალაქებში ამ დროს უკვე არსებობდა დიდი ქრისტიანული თემები, მაგრამ სახელმწიფო რელიგიად ეგრისის სამეფოში ის ცოტა მოგვიანებით გამოცხადდა.

V-VI საუკუნეებში საქართველოში თავისი გავლენის დასამყარებლად იბრძოდნენ ბიზანტიის იმპერია და სასანიდური ირანი. V საუკუნის II ნახევარში ქართლის მეფე ვახტანგ გორგასალი წარმატებით უმკლავდებოდა ძლიერი მეზობლების აგრესიას. მის სახელს უკავშირდება ქალაქ თბილისის დაარსება, რომელიც მალე ქართლის დედაქალაქი გახდა. მანვე დაარსა ქართლის საკათალიკოსო, რომლის საფუძველზეც აღმოცენდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია.

627 წელს ქართლზე ილაშქრა ბიზანტიის იმპერატორმა ჰერაკლემ. „ქართლის ცხოვრების“ ცნობით, მან აქ რამდენიმე ეკლესია ააშენა და მათ შორის აწყურის კათედრალიც. VII საუკუნის შუახანებში საქართველო არაბებმა დაიპყრეს. IX საუკუნეში ტაო-კლარჯეთში (ისტორიული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, ახლა თურქეთშია) ჩამოყალიბდა ძლიერი სახელმწიფო, რომელსაც სათავეში ბაგრატიონთა სამეფო ოჯახი ედგა. წმ. გრიგოლ ხანძთელის თაოსნობით ამ მხარეში გაშლილ დიდ სამონასტრო მოძრაობას კულტურის მძლავრი განვითარება მოჰყვა. დასავლეთ საქართველო ამ პერიოდში აფხაზთა სამეფოს შეადგენდა. 978 წელს ბაგრატ III ორივე სამეფოს მეფე გახდა, რითაც საფუძველს ჩაუყარა საქართველოს გაერთიანებას. X საუკუნის II ნახევარსა და XI საუკუნის დასაწყისში აღინიშნება არქიტექტურის, ხელოვნების და მწიგნობრობის არაჩვეულებრივი აღმავლობა.

ადრეულ შუა საუკუნეებში ახლანდელი ბორჯომის რაიონის ტერიტორიაზე უკვე არსებობდა თორის საერისთავო. IX საუკუნის შუახანებში აქ დამკვიდრდა წმ. გრიგოლ ხანძთელის ორი მოწაფე – თეოდორე და ქრისტეფორე. მათ მიერ ორი მონასტრის – ნეძვისა და კვირიკეწმინდის დაარსებას სამონასტრო მშენებლობის დიდი ტალღა მოჰყვა. IX საუკუნის მეორე ნახევარში აიგო სავანეები ლიკანში, ჩითახევთან („მწვანე მონასტერი“), ქვაბისხევში, დვირში. X საუკუნისთვის ამ ტალღამ ტაძრის-საკირეს სექტორსაც მიაღწია. ამ პერიოდშია დაარსებული მონასტრები სანარიას ღელეში, თვით საკირეში, ტაძრისის ახლანდელ სასაფლაოზე და გუჯრისხევში. ეს უკანასკნელი უშუალოდ სანაცრეების ნამოსახლარის

სიახლოვეს მდებარეობს. აქვეა გუჯრის ციხეც, რომელიც, როგორც ჩანს, ადგილობრივი მმართველის რეზიდენციას წარმოადგენდა.

დაზვერვების შედეგად საკირე-ტაძრისის მიმდებარე ტერიტორიებზე აღნუსხულია ადრეული შუასაუკუნეების ათეულობით ნამოსახლარი, რაც ცხადად მეტყველებს მოსახლეობის მაღალ სიმჭიდროვეზე.

განვითარებული შუა საუკუნეები (XI-XV საუკუნეები)

XI საუკუნის I ნახევარში მეფეები გიორგი I და ბაგრატ IV ცდილობდნენ საქართველოს საბოლოოდ გაერთიანებას და ბიზანტიის გავლენისგან თავის დაღწევას. 1070-იან წლებში ქვეყნის განვითარების პროცესი შეაფერხა თურქ-სელჯუკთა შემოსევამ. მაგრამ დავით IV აღმაშენებლის მეფობაში (1089-1125) საქართველო კვლავ წინსვლის გზაზე დადგა. დავითმა შემოიერთა კახეთი, რომელიც მანამდე ცალკე სამეფოს წარმოადგენდა და თბილისი, რომელიც თითქმის 400 წელი არაბებს ეკავათ. ამით დასრულდა საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება. დავითმა საქართველო რეგიონის უძლიერეს სახელმწიფოდ აქცია და რამდენიმე ბრძოლაში დაამარცხა თურქ-სელჯუკები. მის წარმატებებს ხელი შეუწყო ჯვაროსანთა აქტივობამაც ახლო აღმოსავლეთში. საქართველო ერთიან ძლიერ სახელმწიფოდ რჩებოდა დავითის მემკვიდრეების დროსაც და თავისი ძლიერების მწვერვალს მიაღწია თამარ მეფის დროს (1178-1213). თამარის სამეფო მოიცავდა თითქმის მთელ სამხრეთ კავკასიას, ხოლო მისი გავლენა ვრცელდებოდა ჩრდილოეთ კავკასიაშიც და ტრაპეზუნტის იმპერიაშიც. 1235 წელს საქართველო მონღოლებმა დაიპყრეს. ამის შემდეგ იწყება სახელმწიფო სისტემის, ეკონომიკისა და კულტურის თანდათანობითი დეგრადაცია. გიორგი IV ბრწყინვალესა (1314-1346) და ალექსანდრე I-ის (1412-1442) ცალკეულ წარმატებებს ამ პროცესის შეჩერება არ შეეძლო. 1453 წელს ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ ქვეყანა მთლიანად მუსლიმური სახელმწიფოებით აღმოჩნდა გარშემორტყმული. XV საუკუნის II ნახევარში საქართველო რამდენიმე სამეფოდ და სამთავროდ დაიშალა.

გვიანი შუა საუკუნეები (XVI-XVIII საუკუნეები)

გვიანი შუა საუკუნეები საქართველოში ღრმა პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კრიზისის პერიოდია. სამეფო-სამთავროებად დაშლილი ქვეყანა გარეშე მტრებს ვერ უმკლავდებოდა და ხშირად ხდებოდა შემოსევების მსხვერპლი. XVI-XVIII საუკუნეებში ქართლი და კახეთი ძირითადად ირანს ექვემდებარებოდა. დასავლეთ საქართველო ოსმალეთის გავლენის ქვეშ იყო. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (სამცხე-საათაბაგო) თორის ჩათვლით ოსმალეთმა 1570-იან წლებში პირდაპირ მიიერთა. 1613 წელს თორი ქართლს დაუბრუნდა. ერეკლე II-ს მიერ ქართლისა და კახეთის გაერთიანებას და რამდენიმე წარმატებულ ომს 1795 წელს ირანელთა გამანადგურებელი შემოსევა მოჰყვა.

მიუხედავად იმისა, რომ XVII-XVIII საუკუნეებში თორი ქართლის ფარგლებში დარჩა, მისი მდგომარეობა განსაკუთრებით მძიმე იყო. ქართლის მეფეები ამ განაპირა მხარის დაცვას ვერ ახერხებდნენ. თორი სისტემატურად ირბოდა. განსაკუთრებით მძიმე იყო ახალციხეში დაბუდებული ლეკების თარეში. მოსახლეობა მნიშვნელოვნად შეთხედდა. ნაწილი მტრებთან ბრძოლებში განადგურდა, სხვები ქართლსა და იმერეთს შეეხიზნენ. XVIII საუკუნის ბოლოს ბორჯომის ხეობა მთლიანად დაცლილი იყო, მცირერიცხოვანი მოსახლეობა მხოლოდ მთებსა და ვიწრო ხეობებში (მათ შორის ტაძრის-საკირეს მიდამოებში) დარჩა. მილსადენის 201-ე კმ-ზე, ტაძრისთან

გამოვლენილი XVII-XVIII საუკუნეების ნასახლარის ნაწილი (რამიშვილი, მინდორაშვილი 2005).

ახალი დრო (XIX-XX საუკუნეები)

ირანელთა 1795 წლის შემოსევამ ქვეყანა კატასტროფის პირას მიიყვანა. ამით ისარგებლა რუსეთის იმპერიამ და 1801 წელს ქართლ-კახეთის სამეფო დაიპყრო. 1810 წელს იგივე ბედი ეწია იმერეთის სამეფოს და შემდეგ გურიის, სამეგრელოსა და აფხაზეთის სამთავროებსაც. 1828 წელს ოსმალეთთან მოგებული ომის შემდეგ რუსეთმა მიიერთა თორი და სამცხე-ჯავახეთი, ხოლო 1878 წელს – აჭარა და შავშეთ-კლარჯეთი. რუსეთის გზით საქართველოში შემოვიდა ევროპული კულტურა და ცხოვრების წესი.

XIX საუკუნეში დაიწყო თორის ხელახლა დასახლება. მოსახლეობა გადმოვიდა ზემო იმერეთიდან და ქვემო ქართლიდან. დასახლდნენ ასევე ბერძნები (ციხისჯვარში), ოსები (ბაკურიანში, მიტარბში), რუსები, უკრაინელები. 1871 წელს ბორჯომის ხეობა რუსეთის დიდი მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძის საუფლისწულო მამული გახდა.

1918 წელს, რუსეთის რევოლუციების შემდეგ საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. 1921 წელს ბოლშევიკურმა რუსეთმა ისევ დაიპყრო საქართველო და საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად აქცია.

1991 წელს კვლავ აღდგა საქართველოს დამოუკიდებლობა.

3.2 წარსულში ჩატარებული კვლევის მიმოხილვა

BTC/SCP მილსადენების მშენებლობის დაწყებამდე არქეოლოგიური გათხრითი სამუშაოები საკირე-ტაძრისის მიდამოებში არ ჩატარებულა. ამ ტერიტორიაზე მხოლოდ სადაზვერვო სამუშაოები იწარმოებდა მე-20 საუკუნის 70-80-იან წლებში სამცხე-ჯავახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, რომელმაც სხვადასხვა პერიოდისა და ხასიათის ძეგლი გამოავლინა. მათგან არც ერთი არ მოხვდა სანაცრეების ნასახლარის ერთი კილომეტრის რადიუსში.

მილსადენების მშენებლობის პროცესში მოხდა სამი ძეგლის იდენტიფიკაცია, რომლებიც ძეგლ IV-338 ერთი კილომეტრის რადიუსში მდებარეობენ. ყველა მათგანი შეუსწავლელი და გამოუქვეყნებელია.

ადგილის სახელწოდება	მილსადენის კმ	ძეგლის ტიპი	თარიღი
კურტანიძეების მიწები, საკირე	198	ნამოსახლარი	?
სანახშირეები, ტაძრისი	200	ნამოსახლარი	შუა საუკუნეები
გიგასწყარო, ტაძრისი	200	ნამოსახლარი	შუა საუკუნეები

4.0 მეთოდოლოგია

4.1 საველე მეთოდები

პირობითი ნულოვანი წერტილი საკვლევი ტერიტორიის გარეთ იქნა აღებული. ტერიტორია 10 მ × 10 მ ზომის ნაკვეთებად დაიყო. ნაკვეთები თავის მხრივ 2 მ × 2 მ კვადრატებად დანაწევრდა. გეგმაზე 10 მ × 10 მ ზომის ნაკვეთები ლათინური ანბანის დიდი ასოთი და არაბული ციფრით, მაგ A/15 აღინიშნა, ხოლო 2 მ × 2 მ კვადრატი ლათინური ანბანის პატარა ასოთი და არაბული ციფრით.

გათხრები მიმდინარეობდა, როგორც ხელით ასევე მძიმე ტექნიკის დახმარებით. ძეგლზე ნაყარი მიწისა და სტერილური ფენების მოხსნა ხელით მოხერხდა, ხოლო თხრილები მძიმე ტექნიკის დახმარებით გაფართოვდა.

საკვლევი ტერიტორია ჰორიზონტალურად, 0.2 მ სისქის პლასტების ადებით ითხრებოდა ძეგლების გამოჩენამდე.

თოთოეული გამოვლენილი ძეგლი დაინომრა, აიზომა და ჩაიხატა. გაკეთდა უბნის გენერალური გეგმა და ძეგლების ჭრილები. მოხდა ძეგლებისა და არტეფაქტების ფოტო ფიქსაცია. მასალა აიკრიფა და დაფიქსირდა დონეების მიხედვით. მოპოვებული მასალა საველე პირობებში შეიფუთა და გაუკეთდა ეტიკეტი. თიხის ჭურჭლის უსახური ფრაგმენტები, რომელიც კვლევისათვის გამოუსადეგარი აღმოჩნდა, ველზე დაიმარხა სპეციალურად ამოთხრილ ორმოში. დანარჩენი არტეფაქტი წამოღებული იქნა ლაბორატორიული დამუშავებისათვის.

ანთოპოლოგიური კვლევისთვის მხოლოდ თავის ქალები შეგროვდა. დანარჩენი ძეგლოვანი მასალა კი ხელახლა იქნა დამარხული მილსადენების კორიდორს გარეთ სპეციალურად ამოთხრილ ორმოში.

4.2 ლაბორატორიული მეთოდები

არტეფაქტები დაჯგუფდა მასალისა და აღმოჩენის ადგილის მიხედვით. თიხის არტეფაქტები ფუნჯით გაიწმინდა და გაირეცხა მარილმჟავას ხსნარით გაზავებულ წყალში. რის შემდეგაც ჩატარდა მათი სტილისტური და ტიპოლოგიური ანალიზი.

ყველა არტეფაქტი დაინომრა, აღიწერა და გატარდა კატალოგში, გაუკეთდა ეტიკეტი და მოთავსდა პოლიეთილენის პარკში.

დახარისხდა ციფრული ფოტოები.

ჩატარდა პალეოანთროპოლოგიური კვლევა, რომლის მეთოდები და შედეგები აღწერილია დართულ ინტერდისციპლინარულ ანგარიშში.

საველე და ლაბორატორიულ სამუშაოებთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის ელექტრონული და ნაბეჭდი ვერსიები ინახება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის არქეოლოგიის ცენტრის საცავში.

5.0 შედეგები

5.1 ძირითადი მონაცემების მოკლე მიმოხილვა

საკვლევი ტერიტორია გუჯრის ციხის (საკირის ციხე) სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობის ძირთან მდებარეობდა. 32 მ²-ის ფართობზე შესწავლილი იქნა 3.0-3.5 მ სისქის კულტურული ფენები.

გათხრების შედეგად გამოვლინდა ნამოსახლარი, ელინისტური ხანის ორი სამარხი, ადრეული შუა საუკუნეების მარანი ოთხი ქვევრით და სამეურნეო ორმო, აგრეთვე სხვადასხვადროინდელი კედლების ნაშთები.

მოპოვებულია 97 არტეფაქტი: 4 ქვევრი, თიხის ჭურჭლის 81 ფრაგმენტი, 2 ქვის არტეფაქტი (ხელსაფქვავის ნატეხი და მძივი), ბრინჯაოს 2 ნაკეთობა, მინისებური პასტის 37 ცალი მძივი, 2 სამშენებლო დეტალი ბათქაშის სახით. ანთროპოლოგიური მასალა ორი თავის ქალით, პალეოზოოლოგიური ძელოვანი მასალა კი ხუთი ერთეულითაა წარმოდგენილი.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ძეგლი არის გვიანბრინჯაო-ადრეშუასაუკუნეების მრავალფენიანი ნამოსახლარი და სამაროვანი.

ზედა, I კულტურული ფენა განეკუთვნება ადრეული შუა საუკუნეების ნამოსახლარს. მასში ნულოვანი წერტილიდან 9.4-9.6 მ-ის სიღრმეზე, E5 ნაკვეთის b4-5, c5 და d4 კვადრატებში დადასტურდა ოთხი ქვევრი. ისინი მიწაში ჩაღმული ყოფილა ერთ მწკრივად აღმოსავლეთიდან დასავლეთის მიმართულებით. ამავე დონეზე, E5c2 კვადრატში, აღმოჩნდა გახსადენის მშენებლობის დროს დაზიანებული ორმო, რომელიც შევსებული იყო ქვებითა და მიწით. ორმოში მცირე რაოდენობით აღმოჩნდა კერამიკის ნატეხები, ძირითადად შავზედაპირიანი თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები. a3,4; b3,4,5 და c3 კვადრატებში გამოვლინდა უსისტემო ქვაყრილის ნაშთი ყრილში აღმოჩნდა თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები.

I კულტურულ ფენას მოსდევს 0.8-1.0 მ. სისქის სტერილური ქვიშნარი ფენა, რომლის ქვეშაც დაფიქსირდა II კულტურული ფენა ორი სამშენებლო დონით.

II კულტურული ფენის პირველ სამშენებლო დონეზე, ნულოვანი წერტილიდან 10.5 მ სიღრმეზე, თხრილის აღმოსავლეთ კუთხეში გაიწმინდა დიდი ქვებით ნაშენი კედლის ნაშთი (d2,3 კვადრატი), რომელიც შედიოდა თხრილის სამხრეთ ჭრილში. მისი გათხრა და შესწავლა ვერ მოხერხდა დროის სიმცირის გამო.

II კულტურული ფენის სამშენებლო დონეები ერთიმეორისაგან გამოიყოფა დამწვარი, ნახშირ-ნაცროვანი და ღორღიანი, 1.3მ სისქის ფენით. ფენაში გვხვდება თიხის ჭურჭლის უსახური ნატეხები და პალეოზოოლოგიური ნაშთები.

II კულტურული ფენის II სამშენებლო დონეზე ნულოვანი წერტილიდან 11.8მ სიღრმეზე, E5 ნაკვეთის b3; c2,3 და d2 კვადრატებში აღმოჩნდა კედლების ნაშთი, რომელიც საშუალო ზომის ქვების მშრალი წყობითაა ნაშენი. კედლების ფრაგმენტულობის გამო მათი დანიშნულება გაურკვეველი დარჩა.

II დონე ჩატრილია ელინისტური ხანის ორი სამარხით. ერთ-ერთი მათგანი (№1 ორმოსმარხი) გაზის მიღის ჩასადები თხრილის გაჭრის დროს იქნა დაზიანებული. ორმოსმარხები ნულოვანი წერტილიდან 11.10-11.20 მ. სიღრმეზე მდებარეობდა.

5.2 ძეგლები

პირველ კულტურულ ფენაში გაიწმინდა მარნის ნაშთი ოთხი ქვევრით. ისინი ნულოვანი წერტილიდან 9.4-9.5 მ. სიღრმეზე აღმოჩნდა E5 ნაკვეთის b5; c5 და d4 კვადრატებში. ქვევრები თითქმის ერთ მწკრივად ყოფილა ჩალაგებული მიწაში აღმოსავლეთიდან დასავლეთის მიმართულებით ხუთი მეტრის სიგრძეზე. ქვევრების კომპაქტურად ერთ ადგილზე გამოვლენა გეაფიქრებინებს, რომ შესაძლოა აქ საქმე გვექონდეს მარანთან. ქვევრებში აღმოჩნდა 14 თიხის ჭურჭლის 45 სხვადასხვა ნატეხი და შინაური ცხოველის ძეგლების ხუთი ფრაგმენტი.

პირველ ფენაში, E5 ნაკვეთის C2 კვადრატში, ნულოვანი წერტილიდან 9.4-9.5 მ. სიღრმეზე გაიწმინდა სამეურნეო დანიშნულების ორმო. ორმოს ნახევარი ჩამოჭრილია ტექნიკის მიერ გახსადენი მილის თხრილის გაჭრის დროს. ორმოს ზომებია: $h=1.1$ მ., პირის $d=1.0$ მ., ძირის $d=0.5$ მ. ორმო ამოვსებული იყო ქვებითა და მიწით, რომელშიც გამოირჩა თიხის სამი ჭურჭლის შვიდი ნატეხი (№8, №10, №11).

მეორე კულტურული ფენა წარმოდგენილია ორი სამშენებლო დონით.

II კულტურული ფენის I დონეზე აღმოჩნდა ყორე-კედლის ნაშთი თხრილის აღმოსავლეთ კუთხეში E5 ნაკვეთის d2,3,4 კვადრატებში ნულოვანი წერტილიდან 10.5 მ. სიღრმეზე. კედელი ნაშენები ყოფილა დიდი ზომის ქვებით, მშრალი წყობით. შემორჩენილია წყობის სამ-ოთხი რიგი (ზომები: სიმაღლე – 0.8 მ., სიგანე – 0.5 მ). კედელთან აღმოჩნდა ცეცხლში მოხვედრილი, დამწვარი (თეთრი ფერის) სარდონის სფერული მძივი (№97) მეორე კულტურული ფენის II დონეზე. თხრილის აღმოსავლეთ კუთხეში, სადაც აღმოჩნდა №1 და №2 სამარხები, შემორჩენილია საშუალო და მცირე ზომის ქვებით ნაგები კედლის მცირე ფრაგმენტი – წყობის ერთი რიგი (ზომები: სიგრძე – 1.5 მ., სიგანე – 0.45 მ). კედელი მდებარეობდა E5 ნაკვეთის d2 და c2,3 კვადრატებში ნულოვანი წერტილიდან 11.5 მ სიღრმეზე.

თხრილის დასავლეთ მონაკვეთში ხ3 კვადრატში ნულოვანი წერტილიდან 11.8 მ. სიღრმეზე დაფიქსირდა მეორე კედლის ნაშთი, რომელსაც ნახევარწრიული ფორმა ჰქონდა. კედელი ნაშენი ყოფილა მშრალი წყობით, დიდრონი დაუმუშავებელი ლოდებით. შემორჩენილია ქვების წყობის ორი რიგი (ზომები: სიგრძე – 0.8 მ., სიგანე – 0.5 მ). კედლის ნაშთების ფუნქცია და დანიშნულება გაურკვეველი დარჩა გათხრილი ფართობის სიმცირის გამო.

ძეგლზე დაფიქსირდა ორი ორმოსამარხი, რომლებიც ჩაჭრილია მეორე კულტურული ფენის II სამშენებლო პერიონტში. ორივე სამარხი დამხრობილია აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ. სამარხებში მიცვალებულები ხელფეხმოსხრილ მდგომარეობაში არიან დაკრძალულნი, ერთი მარჯვენა გვერდზე, მეორე კი ზურგზე. სამარხეული ინვენტარი მხოლოდ №2 სამარხში არის დადასტურებული. აქ აღმოჩნდა:

1. ბრინჯაოს საყურე რგოლები – 2 ცალი (№61, №62).
2. მინისებური პასტის მძივები – 37 ცალი (№63).
3. თიხის ხელადა (№64) (ტაბ. IV).

5.3 არტეფაქტები

ნასოფლარ სანაცრეებზე ჩატარებული გადარჩენითი გათხრების დროს ძეგლზე (IV-338) სულ მოპოვებულია 97 ერთეული არტეფაქტი: ქვევრი – 4, თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტი – 81, ქვა – ორი ცალი (ხელსაფქვაკის ნატეხი და მძივი), ბრინჯაოს ნაკეთობა – ორი ერთეული, მინისებური პასტის მძივები – 37 ცალი; სამშენებლო დეტალები ბათქაშის სახით – ორი ცალი; ანთროპოლოგიური მასალა ორი თავის ქალით, პალეოზოოლოგიური ძვლოვანი მასალა კი ხუთი ერთეულითაა წარმოდგენილი.

ძეგლზე მოპოვებული არტეფაქტების დიდი ნაწილი კერამიკულ ნაწარმს წარმოადგენს. რესტავრაციის შემდეგ მოხერხდა მათი სხვადასხვა ტიპებად დაჯგუფება. არტეფაქტები განხილულია კულტურული ფენებისა და ღონეების მიხედვით.

II კულტურული ფენის I სამშენებლო ღონე განეკუთვნება ძვ. წ. VI-V საუკუნეებს. ამ ფენაში დადასტურებულია შემდეგი ტიპის თიხის ნაწარმი:

ქოთნები (№27, №29(2), №82) – პირ-ყელის ნატეხების მიხედვით გამოიყო ოთხი ქოთანი (ტაბ. V, 82), ყველა სადა, მოშავო-მორუხო ზედაპირით; აქვთ დაბალი ყელი, გადაშლილი პირი და მომრგვალებული გვირგვინი. დამზადებულია სამეთუნეო ჩარხზე. ქოთნები აღმოჩნდა კულტურულ ფენაში. გამოიყენებოდა საყოფაცხოვრებო საქმიანობაში. თარიღდება ძვ. წ. VI-V საუკუნეებით.

სარდიონის(?) მძივი (№97) – სადა, სფერული ფორმის, ცეცხლში მოხვედრის გამო თეთრი ფერი აქვს მიღებული (ტაბ. V, 97). დამზადებულია ხელით, გახეხვა-გაპრიალებით. აღმოჩნდა I სამშენებლო პერიონტში არსებულ ყორე-კედლის ნაშთთან A3 კვადრატში. გამოიყენებოდა სამკაულად. თარიღდება ძვ. წ. VI-V საუკუნეებით.

ჯამები (№26, №28 – ორი ცალი, №34, №40, №41, №49) – ქვედა სამშენებლო ღონეზე აღმოჩენილია შვიდი ჯამის ფრაგმენტი (ტაბ. V, 26). ჯამები ერთი მეორისაგან განსხვავდება ფორმების მიხედვით. გამოიყოფა ნახევარსფერული (№28, №40), ტუჩიანი (№26, №41) და გვერდწიბოიანი ჯამები (№49). ფრაგმენტები სადაა, მოშავო-მოყავისფრო და ღია მოვარდისფრო ზედა და შიდაპირით. ყველა მათგანი დამზადებულია ჩარხზე. ჯამების ფრაგმენტები აღმოჩნდა კულტურულ ფენაში და №2 სამარხის შევსებაში. თარიღდება ძვ. წ. VI-V საუკუნეებით.

კვირისტაგები (№48 და №51) – აღმოჩნდა ორი ცალი (ტაბ. V, 48). ისინი დამზადებულია თიხის ჭურჭლის ნატეხებისაგან. ორივე სადაა, ერთი გახვრეტილია შუაში. მეორე ნამზადს წარმოადგენს. ერთი შავია, მეორე – მოწითალო-მოვარდისფრო. აღმოჩნდა თხრილის დასავლეთ მონაკვეთში, წრიული ყორე-კედლის გარეთ დედაქანის ზედაპირზე. გამოიყენებოდა, როგორც სამეურნეო, ასევე სარიტუალო დანიშნულებით. კვირისტაგი აღმოჩენილია ძვ. წ. VI-V საუკუნეებით დათარიღებულ ფენაში. საერთოდ, მსგავსი კვირისტაგები ადრეულ შუა საუკუნეებშიც ფართოდ არის გავრცელებული

ხელსაფქვაკი – მისი ნატეხი აღმოჩნდა წრიული კედლის შიგნით. დამზადებულია ბაზალტის ქვისგან. გამოიყენებოდა სამეურნეო საქმიანობაში მარცვლეულისა და მცენარეული თესლეულის დასაფქვავად. მიეკუთვნება ადრეანტიკურ ხანას.

II კულტურული ფენის მეორე სამშენებლო ღონე განეკუთვნება ძვ. წ. III-I საუკუნეებს. მასში გამოვლინდა:

ხელადა №64 – ამ ტიპის ჭურჭელი ერთი ცალითაა წარმოდგენილი (ტაბ. VI, 64). ხასიათდება სადა, შავი ნაპრიალები ზედაპირითა და შიდაპირით. ყური

მიძერწილი აქვს პირზე და მხარზე. ხელადა მსხლისებური ფორმისაა, დამზადებულია ჩარხზე. აღმოჩნდა №2 ორმოსამარხში. თარიღდება ძვ. წ. III-I საუკუნეებით.

მიივები №63 – მოთეთრო ფერის მინისებური პასტისა, 37 ცალი, მრგვალბრტყელი ფორმისა (ტაბ. VI, 63). აღმოჩნდა №2 სამარხში. თარიღდება ძვ. წ. III-I საუკუნეებით.

საყურე №61 – ბრინჯაოსი, ორი ცალი (ტაბ. VI, 61). თავებგახსნილი, სადა, მრგვალგანიკეთიანი ბრინჯაოს ღეროსაგან დამზადებული, აღმოჩნდა №2 სამარხში. თარიღდება ძვ. წ. III-I საუკუნეებით.

I კულტურული ფენა განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს. მასში დადასტურდა ოთხი ქვევრი და მასში სხვადასხვა ტიპის თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები.

ქვევრები №№1; 2; 3; 4; – პირველ ფენაში, რომელიც, სავარაუდოდ, მარნის ნაშთს წარმოადგენს, აღმოჩნდა ოთხი ქვევრი (ტაბ. VII, 2). ყველა მათგანის ზედაპირი, მხრებიდან ძირამდე, შემკულია თოკისებური, რელიეფური სარტყლებით. ერთს მხარზე შემოსდევს თოკისებურივე რელიეფის მეანდრი.

ქვევრები კვერცხისებური ფორმისაა, პირები გადაშლილია, გვირგვინები კი – ბრტყელი. ზედაპირი მორუხო-მოშავო ფერისაა, შიდაპირი – მონაცრისფრო.

ქვევრები დამზადებულია რკალებად აშენების ხერხით. ისინი აღმოჩნდა თხრილის სამხრეთ მონაკვეთში აღმოსავლეთიდან დასავლეთით ერთ რიგად ჩამწკრივებული. გამოიყენებოდა ღვინის შესანახად. ქვევრები განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს.

ქოთნები (№7(3), №8, №18(2), №23, №58, №65, №71) – პირველ კულტურულ ფენაში და ქვევრების შევსებაში ნაპოვნია 10 ქოთნის ფრაგმენტები (ტაბ. VIII, 65). ქოთნები სადა ზედაპირიანია, ყველა მათგანს ზედაპირზე ეტყობა ჩარხისეული კონცენტრული ხაზები. აქვთ დაბალი ყელი, ფართო და გადაშლილი პირი, მომრგვალებული (იშვიათად დაწახნაგებული) გვირგვინი მორუხო-მოშავო ზედაპირი და შიდაპირი. ქოთნები დამზადებულია სამეთუნეო ჩარხზე. ჭურჭლის ეს სახეობა, განსაკუთრებით კი მცირე ზომის ქოთნები, გამოიყენებოდა სამზარეულო საქმიანობაში. ქოთნები განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს.

ლუთერია (№72) – პირველ ფენაში წარმოდგენილია ერთი ერთეულით – პირ-გვერდის ფრაგმენტით (ტაბ. VIII, 72). სადა ზედაპირიანია, პირი შედრეკილია შიდა მხარეზე, გვირგვინი – მომრგვალებული. დამზადებულია ჩარხზე. ლუთერიის ნატეხი აღმოჩნდა №3 ქვევრის შევსებაში. გამოიყენებოდა საყოფაცხოვრებო საქმიანობაში. განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს.

ღერგი (№10) – ამ ტიპის ჭურჭლის პირ-ყელის მხოლოდ ერთი ნატეხია აღმოჩენილი ზედა, პირველ კულტურულ ფენაში (ტაბ. VIII, 10). ხასიათდება სადა ზედაპირით, გადაშლილი პირით, მრგვალი ბაკოთი, მოწითალო-მოვარდისფრო ზედა და შიდაპირით. დამზადებულია სამეთუნეო ჩარხზე. აღმოჩნდა №1 ორმოს ფსკერზე. ღერგები გამოიყენებოდა სამეურნეო საქმიანობაში. განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს.

ჯამები (№№20; 79) – ორი ცალია აღმოჩენილი პირ-გვერდების სახით. ერთ-ერთი ჯამის პირის გარეთა კიდე შემკულია ნაჭდევებით (№20). ორივე პირმოყრილია, ერთი ბრტყელბაკოიანია, მეორეს კი მომრგვალებული გვირგვინი აქვს. ორივე ჯამი მოყავისფრო-მოწითალო ზედაპირიანია. დამზადებულია სამეთუნეო ჩარხზე. ჯამები გამოიყენებოდა სამზარეულო საქმიანობაში. განეკუთვნება ახ. წ. V-VII საუკუნეებს.

ნამოსახლარზე შემთხვევით დადასტურდა თიხის ჭურჭლის ერთი ნატეხი (№57) (ტაბ. V, 57). ნატეხი ყავისფრად არის გამომწვარი. ზედაპირი შემკულია წიწვოვანი ორნამენტით. მსგავსი თიხის ჭურჭელი დამახასიათებელია გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის გვიანი ეტაპის მასალებისათვის. მსგავსი ორნამენტაციით შემკული მასალები აღმოჩენილია ბორნილელეს სამაროვანზე (ბორჯომის რ-ნი) და თარიღდება ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებით.

6.0 ინტერპრეტაცია

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ რომ გვიანბრინჯაოს ხანიდან მოყოლებული სანაცრეების ტერიტორიაზე სისტემატური ცხოვრება მიმდინარეობდა. გამოვლინდა გვიანბრინჯაო-ადრეშუასაუკუნეების მრავალფენიანი ნამოსახლარი და სამაროვანი. ძეგლის I ფენა (ოთხი ქვევრი და სამეურნეო ორმო) განეკუთვნება ადრეული შუა საუკუნეების ნამოსახლარს. II ფენა ორი სამშენებლო დონისაგან შედგება: ერთი მოიცავს ელინისტური ხანის ორ სამარხს, მეორეში კი დადასტურდა უფრო ადრეული ეტაპის ნამოსახლარის ნაშთები, რომლებიც სამარხების გამართვის შედეგად არის დაზიანებული.

როგორც ძეგლის სტრატეგრაფია მოწობს, ელინისტური ხანის სამარხები გამართული უნდა ყოფილიყო უკვე განადგურებული გვიანბრინჯაოს ხანის ნამოსახლარის ადგილზე, ხოლო ადრეული შუა საუკუნეების ფენა ჩნდება მას მერე, რაც ელინისტური ხანის ფენას 2,30 მ სისქის სტერილური ფენა ედება.

ადრეული შუა საუკუნეების ნასახლართა იატაკის ქვეშ აღმოჩნდა გვიანანტიკური ხანის ნაშთები – ორმოსამარხებში ხელ-ფეხმოკეცილი და გვერდზე მწოლარე ჩონჩხები. მათ შორის, ქვედა ფენებში, ზოგი ნივთიერი მონაპოვარი (დოქები, დაბალტანიანი, ცალყურა, ძირბრტყელი, ან კანელურებიანი შავი კოჭობები), განსაკუთრებით სამარხეული ინვენტარი ელინისტური ხანისა ჩანს, უმეტესობა – გვიანანტიკური ხანისა.

აღსანიშნავია, რომ საკირეს შემოგარენში ელინისტური პერიოდის ძეგლები აქამდე არ იყო მიკვლეული. სამცხე-ჯავახეთსა და თორში ელინისტური ძეგლები გამოვლენილია სოფ. ტაბაწყურში ქციის მინდვრის ნამოსახლარზე (სამარხი №1), აწყურში, ბორნილელესა და წნისისხევის სამაროვნებზე. (Гамбашидзе 1985), (კვიფინაძე 1983).

სანაცრეების ადრეული შუა საუკუნეების ნამოსახლარი ერთიანი კომპლექსის პერიფერიული ნაწილია. საკირისა და ტაძრის მდამოებში მრავლად დადასტურებული ადრეული შუა საუკუნეების ნამოსახლარები, რომელნიც ძირითადად ლოკალიზდება გუჯრის (საკირეს) ციხის მიმდებარე ტერიტორიაზე. ეს არის ტიპური ციხე-რეზიდენცია ქვეყნის მმართველისა, რომელიც ამ ერთეულის ცენტრში ზის და ყველა მიმართულებით აკონტროლებს გამავალ გზა-ბილიკებს. ციხეშივე დგას ადრეული შუა საუკუნეების ბრტყელსააკურთხეველიანი ეკლესია (ბერძენიშვილი 2005), (ბერძენიშვილი 1964). ციხის ირგვლივ შემოკრებილია ადრეფეოდალური ხანის ნასოფლართა დიდი ჯგუფი.

როგორც ჩანს, სანაცრეების ნამოსახლარი ამ ერთიანი სისტემის ნაწილი უნდა იყოს, რასაც ადასტურებს ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელი კერამიკული მასალების მრავლად აღმოჩენა. თიხატკეპნილ იატაკში ჩადგმული დიდრონი ქვევრები ირგვლივი რკალებით ანუ ნათითურჭლეული წიბოებით არის შემკული. ჭურჭელთა ფორმა და გამოწვის წესი ადრეული შუა საუკუნეების ტექნოლოგიაზე მიუთითებს. ქვევრების და დერგების უმეტესობა

უყველოა, თუმცა ბრტყელი ბაკო გადაწეულია, რაც მათ ადრეულობას მოწმობს.

ადრეული შუა საუკუნეების ძეგლები ძირითადად აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზეა გამოვლენილი და შესწავლილი. მათ შორის გამოირჩევა ურბნისი (ჭილაშვილი 1964), ჟინვალი (ჩიხლაძე 1999), უჯარმა (მუსხელიშვილი 1966), რუსთავი (ჭილაშვილი 1958). თორის ძეგლთაგან ამავე პერიოდს განეკუთვნება კურუხეთის ნასოფლარი სოფ. ჭობისხევში, გოგიჩანთ-ღელე, მანდიას ნამოსახლარი სოფ. ჩითახეთთან, ჩითახევის ნასოფლარი და სხვა. საგანგებოდ არის აღსანიშნავი ნავენახარის ნამოსახლარი სოფ. კლდეში. თუ გავითვალისწინებთ სანაცრეებისა და ნავენახარის ნამოსახლარების ადრეული შუა საუკუნეების მასალების იდენტიფიკაციას, უნდა დავასკვნათ, რომ ეს ძეგლები ერთმანეთის თანადროულია.

განვითარებულ შუა საუკუნეებში საკირე მიმდებარე სოფლებთან ერთად, კირის გამოწვის მნიშვნელოვანი ცენტრი ჩანს, რამაც განსაზღვრა კიდეც ადგილის სახელწოდება. ამ საქმიანობას სოფლის მოსახლეობა, ჩანს, საუკუნეთა მანძილზე მისდევდა, რადგან ირგვლივ მრავალი საკირეა. როგორც საარქივო მასალები მოწმობს, აქ სანახშირეებიც იყო. საფიქრელია, რომ ამ დარგების განვითარება თორში დიდად გამოსადეგი იყო მეზობელი რეგიონებისთვისაც: ჯავახეთს, სამცხესა და, ეგებ, შიდა ქართლსაც კირსა და ნახშირს თორი აწვდიდა. სოფელ საკირეში ბოლო დრომდე იმდენ კირს წვავდნენ, რომ ახალციხესაც ამარაგებდნენ.

7.0 დასკვნები და რეკომენდაციები

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად დადგინდა, რომ სანაცრეების ნამოსახლარის ქვედა ფენები წინ უსწრებს ისტორიულ წყაროებში დადასტურებულ თორის ქვეყნის ჩამოყალიბების პერიოდს. აშკარაა, რომ ბრინჯაოს ხანიდან მოყოლებული საკირე და მისი მიმდებარე ტერიტორია მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ამ მხარის სტრუქტურის ჩამოყალიბებაში, რაც მოგვიანებით თორელებ-სამძვართა სარეზიდენციო ცენტრად გარდაქმნით დამთავრდა.

სანაცრეების ნამოსახლარი გუჯრის ციხის პერიფერიული ნაწილია, ამდენად ძალზედ მნიშვნელოვანი იქნება იმის გარკვევა – თვით გუჯრისციხის ტერიტორიაზე ფიქსირდება თუ არა გვიანბრინჯაოსა და ელინისტური ხანის ძეგლები და რა ფუნქციას ასრულებდა ეს ტერიტორია იმ პერიოდში.

8.0 ბიბლიოგრაფია

წყაროები

1. ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წლის ხელნაწერი აღაპებით, 1901, თბ., გვ. 285-286
2. ბასილი ეზოსმოდუარი, 1959, ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, ქ. ც., II, თბ., გვ. 115, 129, 143, 150
3. ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა: აღწერა აწინდელისა ქართლისა – სადგერის ხეობა, ქ. ც., IV-, თბ., გვ. 346-382. მისივე, ცხოვრება და ქმნულება მეფეთა ქართლისაითა, იქვე, გვ. 440

4. ბერი ეგნატაშვილი, 1959, ახალი ქართლის ცხოვრება, პირველი ტექსტი, ქ. ც., II, თბ., გვ. 349
5. „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, 1958, ს. ჯიქიას გამოც., III, თბ. გვ. 127-131, 152, 239, 459, 539
6. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდეოთანი“, 1959, ქ. ც., II, თბ., გვ. 16, 13, 19, 65, 114, 170
7. ლეონტი მროველი, 1955, ცხოვრება ქართუელთა მეფეთასა და პირველთაგანთა მამათა და ნათესავთა: ცხოვრება ფარნავაზისი; ქ. ც., I, თბ., გვ. 9-10, 24
8. „მატიანე ქართლისად“, 1955, ქ. ც., I, თბ., გვ. 306
9. პაპუნა ორბელიანი, 1981 ამბავნი ქართლისანი; ელ. ცაგარეიშვილის გამოც., თბ., გვ. 95, 133, 245
10. „ჟამთააღმწერელი“, 1959, ქ. ც., II, თბ., გვ. 151, 229, 325
11. სტრაბონის „გეოგრაფია“, 1957, თ. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ., გვ. 125-127
12. „ჩილდირის ვილაიეთის ჯაბა დავთარი“, 1979, ც. აბულაძისა და მ. სვანიძის გამოც., თბ., გვ. 81
13. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, 1964, I, თბ., გვ. 279
14. ჯუანშერი, 1955, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა, ქ. ც., I, თბ., გვ. 203-205
15. ქრონიკები, 1892, თ. ჟორდანიას გამოც., I, თბ., გვ. 207
16. Грамоты и др. ист. документы – под. ред. А. А. Цагарели; вып. I, Спб, стр. 27-30

საენციკლოპედიო სტატიები

17. სტ.: „ბორჯომი“, 1977, ავტ. გ. უშვერიძე, ნ. ცერცვაძე, ე. ბაგრატიონი, ქსე, 2, თბ., გვ. 478
სტ.: „ბორჯომის რაიონი“, იქვე, გვ. 479-480, ავტ. კ. მამისაშვილი, ჟ. ზონენაშვილი, იქვე
სტ.: „ბორჯომის ხეობა“, ავტ. ქ. ჯაყელი, ვ. აბულაძე, იქვე, გვ. 480
18. სტ.: „თორელები“, 1979, ავტ. ნ. შოშიაშვილი, ქსე, 4, თბ., გვ. 693-694;
სტ.: „თორი“, ავტ. დ. ბერძენიშვილი, იქვე, გვ. 694
19. სტ.: „საკირე“, 1984, ქსე, 8, თბ., გვ. 674
20. სტ.: „ტაძრისი“, 1985, ქსე, 9, თბ., გვ. 671

მონოგრაფია/სტატიები

21. ბერიძე ვ., 1970, სამცხის ხუროთმოძღვრული ძეგლები, თბ.
22. ბერძენიშვილი დ., 1985, ნარკვევები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიიდან, - თორი, თბ., გვ. 7-69: „საკირე“ – გვ. 8, 12, 24-26, 43, 57, 60; „ტაძრისი“ – გვ. 15, 17, 25-26, 40-43
23. ბერძენიშვილი დ., 2005, ნარკვევები, თბ.,
24. ბერძენიშვილი ნ., 1964, ბორჯომის ხეობა (დღიური, 1947), საქ. ისტ. საკითხები, I, თბ., გვ. 69, 207-271: „საკირე“ – გვ. 214, 217, 249, 252, 254-256, 260; „ტაძრისი“ – გვ. 223, 256, 262

25. დოლიძე ის. – ქართული სამართლის ძეგლები, I, თბ., 1963; III, თბ., 1970, გვ. 244
26. ზაქარაია პ., 1988, საქართველოს ძველი ციხე-სიმაგრეები, თბ.,
27. ლომთათიძე გ., 1973, “ნადარბაზევი”, საქ. ისტ. ნარკვევები, II, თბ., გვ. 57
28. კ. კვიფინაძე, 1983, „წნისისხევის ადრეანტიკური ხანის სამაროვანი“, „ძეგლის მეგობარი“ №63 თბილისი წ.
29. ლიხელი ვ., 1999, სამცხის წარმართული ქალაქები (სოსანგეთი=აწყური); ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში, I სამეცნიერო კონფერენცია, მოხსენებათა მოკლე შინაარსები, თბ., გვ. 12-14
30. მაკალათია ს., 1957, ბორჯომის ხეობა, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევები, თბ.,
31. მეფისაშვილი რ., 1963, გრიგოლ ხანძთელის მოწაფეების საადმშენებლო მოღვაწეობა ქართლში, საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების “მოამბე”, თბ., IV, გვ. 237-240
32. მუსხელიშვილი დ., 1966, ციხე-ქალაქი უჯარმა, თბ.
33. მუსხელიშვილი დ., 1941, არქეოლოგიური ექსკურსიები, თბ., გვ. 60-71
34. დამბაშიძე ირ., 1999– სამცხე ძვ. წ. II ათასწლეულის შუახანებში (ბორჯომის ხეობის არქეოლოგიური მასალების მიხედვით) – სადისერტაციო ანშრომი, თბ.
35. დამბაშიძე ო., 1968, გვიანბრინჯაოს ხანის მეურნეობის საკითხისათვის ბორჯომის ხეობაში, მუშ. გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბ.,
36. დამბაშიძე ო., 1975– რველის სამაროვანი, ჟურნ. “ძეგლის მეგობარი”, №39, თბ.
37. დამბაშიძე ო., ტატიშვილი თ., 1982, მასალები თორის წინაფეოდალური ხანის ისტორიული გეოგრაფიისთვის; საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, ტ. VI, თბ.
38. დამბაშიძე ო., დამბაშიძე ირ., 1987, ახალი არქეოლოგიური მასალები სამცხე-ჯავახეთიდან, ჟურნ. “ძეგლის მეგობარი”, №4, თბ.
39. ყიფშიძე ნ., 1954, ბორჯომის ხეობა, თბ.
40. შოშიაშვილი ნ., 1966, თორელთა ფეოდალური სახლის ისტორია და შოთა რუსთაველი; კრ.: შოთა რუსთაველი, თბ.
41. ჩიტაია გ., 1926, გლეხის სახლი ქვაბლიანის ხეობაში, “მომომხილველი”, I
42. ჩიქოვანი თ., 1967, ამიერკავკასიის ხალხურ საცხოვრებელ ნაგებობათა ისტორიიდან, თბ.
43. ჩიხლაძე ვ., 1999, არაგვის ხეობა ახ. წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში (ჟინვალის სამაროვნის მასალების მიხედვით), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ.
44. ჭილაშვილი დ., 1958, ქალაქი რუსთავი, თბ.,
45. ჭილაშვილი დ., 1964, ნაქალაქარი ურბნისი, თბ.
46. ჭილაშვილი დ., 1968, ქალაქები ფეოდალურ საქართველოში, I-II, თბ., 1970
47. ხუჯაძე გ., 1969, ბორჯომის ხეობა, თბ.
48. Беридзе В., 1967, Архитектура Грузии, Тб.
49. Мелитаури К., 1972, Крепости феодальной и раннефеодальной Грузии, II
50. Сумбадзе Л. З., 1960, Грузинские «Дарбази», Тб., Его же, 1964, «Дарбази», древнейший тип Грузинского народного жилища и его место в истории архитектуры, Тб.

51. Чихладзе С. С., 1961– Минеральные воды; кн.: Природные ресурсы Грузии, т. 3, М.

საველე არქეოლოგიური კვლევა-ძიების ანგარიშები [ПАИ в Грузии]

52. ღამბაშიძე ირ., გოგოჭური გ., 2004, კოდიანის ყორღანი; ბორჯომის რაიონის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ 2004 წლის გათხრების ანგარიში, თბ., გვ. 27-38
53. ღამბაშიძე ირ., მინდიაშვილი გ., გოგოჭური გ., ლიხელი ვ. – იხ.: სამცხე-ჯავახეთსა და თორში (ბორჯომის რაიონი) = 2002-2005 წლებში ჩატარებული საველე-არქეოლოგიური სამუშაოების ძირითადი შედეგები (გამოქვეყნდა არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის სპეციალურ კრებულში)
54. Гамбашидзе О. С. – в соавторстве с Артилакв В., Квижинадзе К. Д.; Насидзе Г. и Гамбашидзе И. О. -см.: Итоги всех работ Месхет-Джавахетской археологической экспедиции – опубликованных в ПАИ в 1972-1992 годах
55. Квижинадзе К. Д. – Итоги работ Цнисисхевского отряда Месхет-Джавахетской экспедиции, ПАИ в 1983 году, стр. 27-29
56. Насидзе Г. М. – Отчёт о работе Тор-Ликанской экспедиции, ПАИ в 1988 году, стр. 89-91
57. И.О.Гамбашидзе, 1987, „Месхет – Джавахетской Экспедиция в 1984 году“, ПАИ в 1984-1985 гг. Тбилиси
58. О.С.Гамбашидзе, К. Квижинадзе, И.О.Гамбашидзе, 1991, „Основные результаты Месхет – Джавахетской Экспедиции в 1985-1986гг “ - ПАИ в 1986 г. - Тбилиси
59. О.С.Гамбашидзе, К. Квижинадзе, 1981, „Работы Месхет–Джавахетской Экспедиций “ – ПАИ в 1978 г.- Тбилиси
60. О.С.Гамбашидзе, К. Квижинадзе О. Ткешелашвили, В. Личели, 1984, „Месхет–Джавахетской Экспедиция “ – ПАИ в 1981 г. Тбилиси; О.С.Гамбашидзе, К. Квижинадзе, М.Абрамишвили, 1985, “Отчёт работ Месхет – Джавахетской Экспедиции“ - ПАИ в 1982 г. Тбилиси
61. К.Д Квижинадзе, 1986, „Работы Цнисисвского отряда Месхет – Джавахетской Экспедиции“, ПАИ в 1983 г. Тбилиси
62. К.Д Квижинадзе, 1987, „Работы Цнисисвского отряда Месхет – Джавахетской Экспедиции“ -- ПАИ в 1984-1985 гг. Тбилиси

არტეფაქტების ნუსხა

არტეფაქტის ნომერი	არტეფაქტის აღივანი	სიღრმე	მასალა	ფუნქცია	სახეობა	სეგმენტი	მასასიათებელი (ფერი/კეცი)	მასასიათებელი (ფორმა)	მასასიათებელი (ზედაპირის დამუშავება/დეკორი)	კომპონენტი	თარიღი
1	ნამოსახლარი E5 b4,5	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	პირ-ყელი, გვერდი, ძირი	მორუხო-მოშავი, ოდგამომწვარი	პირი გადაშლილი, ძირი მრგვალი და ბრტყელი	თოკისებური ორნამენტი და რკალები თშემკული	24	ადრეშუასაუკუნეები
2	E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	პირ-ყელი, გვერდი, ძირი	მოშავი-მოწითალოდგამომწვარი	პირი გადმოკეცილი, გვერდი გადმოკეცილი	თოკისებური ორნამენტი თშემკული	225	ადრეშუასაუკუნეები
3	E5 d3	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	პირ-ყელი, გვერდი, ძირი	მორუხო-შავადგამომწვარი	პირი გადმოკეცილი, მუცელი გადმოკეცილი, ძირი ბრტყელი	თოკისებური ორნამენტი და რკალები თშემკული	160	ადრეშუასაუკუნეები
4	E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	გვერდი, ძირი	მორუხო-შავადგამომწვარი	მუცელი გადმოკეცილი, ძირი ბრტყელი	თოკისებური ორნამენტი და რკალები თშემკული	160	ადრეშუასაუკუნეები
5	ნამოსახლარი E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	გვერდი	მოწითალოდგამომწვარი	გაურკვეველი	თოკისებური ორნამენტი თშემკული	36	ადრეშუასაუკუნეები
6	ნამოსახლარი E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	პირი, გვერდი, ძირი	შავად, მოყვითალოდგამომწვარი	პირი გადაშლილი, ძირი ბრტყელი	სადა	20	ადრეშუასაუკუნეები
7	ნამოსახლარი, ქვაყრილი E5 b5	-9.4	კერამიკა	სამზარეულო	ქოთან	პირი, ყური, გვერდი, ძირი	შავად, გვერდი, გამომწვარი	პირი გადაშლილი, ძირი ბრტყელი	სადა	19	ადრეშუასაუკუნეები
8	ნამოსახლარი, ორმო E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალოდგამომწვარი	გაურკვეველი	თოკისებური ორნამენტი თშემკული	5	ადრეშუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

9	კულტურული ფენა E5 c2	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	შავ-ლურჯი გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	6	ადრე შუასაუკუნეები
10	ორმოს ფსკერი E5 c2	-9.4	კერამიკა	სამეურნეო	დერგი	პირ-ყელი	მონაღისფროდ გამომწვარი	პირი გადაშლილი, ყელი შეზნე ქილი	სადა	1	ადრე შუასაუკუნეები
11	ორმოს ფსკერი E5 c2	-9.4	კერამიკა	სუფრის	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალოდ გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	1	ადრე შუასაუკუნეები
12	№2 და 4 ქვევრები თან E5 c5	-9.4	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	ყელი, ძირ-გვერდი	მორიხი-შავად გამომწვარი	ყელი შეზნე ქილი, მუცელი გამობერილი	სადა	16	ადრე შუასაუკუნეები
13	ნამოსახლარი №2 და 4 ქვევრები თან E5 c5	-9.5	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	გვერდი	მოყავისფრო-ლურჯი გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	1	ადრე შუასაუკუნეები
14	ნამოსახლარი № 4 ქვევრები თან E5 c5	-9.5	კერამიკა	სუფრის	ჭურჭელი	გვერდი	მონაღისფროდ გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	4	ადრე შუასაუკუნეები
15	ნამოსახლარი №2 და 4 ქვევრები თან E5 c5	-9.5	კერამიკა	სუფრის	ჭურჭელი	ყურები	მონაღისფროდ გამომწვარი	მრგვა ღვანი ვკვეთიანი	სადა	2	ადრე შუასაუკუნეები
16	ნამოსახლარი №1 ქვევრები თან E5 b4-5	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალოდ გამომწვარი	გაურკვეველი	დაბალი წიბოთი	1	ადრე შუასაუკუნეები
17	№1 ქვევრები თან E5	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ყური, ძირ-გვერდი	მონაღისფროდ გამომწვარი	ძირი ბრტყელი, გვერდითი გამობერილი	სადა	2	ადრე შუასაუკუნეები
18	№1 ქვევრები თან E5 b4-5	-9.5	კერამიკა	სამზარეულო	ქოთანი	პირი, გვერდი, ძირი	მორუხი-შავად გამომწვარი	პირი სწორი, ძირი მრგვალი და ბრტყელი	სადა	23	ადრე შუასაუკუნეები
19	№1 ქვევრები თან E5 b4-5	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირ-ყელი, გვერდი	შავად გამომწვარი	პირი გადაშლილი, ყელი შეზნე ქილი	სადა	9	ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

20	№4 ქვევრის აღმოსა ვლეთი E5 b4-5	-9.5	კერა მიკა	სამეურნე ო	ჭურ ჭელ ი	პირი, ყური, ძირ- გვერდი	მოყავი სფრო, წრიუ ლი გამოწ ვის	პირი გადაშ ლილი , ყური ოვალ ურგან ოვკვე თიანი	სადა	7	ადრე შუახაუკ უნეები
21	№1 ქვევრის აღმოსა ვლეთი E5 b4-5	-9.5	კერა მიკა	სამეურნე ო	ჭურ ჭელ ი	პირი, ყელი, გვერდი	შავად გამომ წვარი	სამტუ ჩა	სადა	15	ადრე შუახაუკ უნეები
23	№1 ქვევრის შეესები დან E5 b4-5	-9.5	კერა მიკა	სამზარეუ ლო	ქოთ ანი	პირ- ყელი, გვერდი	მოყავი სფრო- შავად გამომ წვარი	პირი გადაშ ლილი , ყელი შეხნე ქილი, მუცე ლი გამობ ერილ ი	სადა	25	ადრე შუახაუკ უნეები
24	წრიულ ი წყობის შიგნით, იატაკა ზე E5 b3	-10.5	კერა მიკა	სარიტუა ლო	გორ გო ლაჭ ი (?)	სრული	შავად გამომ წვარი	მრგვა ლი	სადა	1	ადრე შუახაუკ უნეები
25	?? გაწით ლებულ ი დონის გაწმენ დისას E5 a4, b4	-10.5	კერა მიკა	სამეურნე ო	ჭურ ჭელ ი	გვერდი	ცეცხ ლში მოხვე დრილ ი, წიდად ქცეუ ლი	გაურკ ვემელ ი		2	რომაულ ი, ადრე შუახაუკ უნეები
26	წრიულ ი წყობის ქვეშ E5 b3	-10.5	კერა მიკა	სამზარეუ ლო	ჯამ ი	პირი, ყური, გვერდი	მოყავი სფრო- ლუბა დ გამომ წვარი, ტუჩია ნი	პირი გადაშ ლილი , მუცე ლი გამობ ერილ ი	სადა	7	რომაულ ი, ადრე შუახაუკ უნეები
27	კულტუ რული ფენა E5 b3	-10.5	კერა მიკა	სამზარეუ ლო	ქოთ ანი	პირი, ყური, გვერდი	შავად გამომ წვარი	პირი გადაშ ლილი , მუცე ლი გამობ ერილ ი	სადა	9	რომაულ ი, ადრე შუახაუკ უნეები
28	კულტუ რული ფენა E5 b3	-10.5	კერა მიკა	სამზარეუ ლო	ჯამ ი	პირი, გვერდი	მორუხ ო- შავად გამომ წვარი, პირმო ერილ ი	პირმო ერილ ი	სადა	25	რომაულ ი, ადრე შუახაუკ უნეები
29	კულტუ რული ფენა E5 b3	-10.5	კერა მიკა	სამზარეუ ლო	ქოთ ანი	პირი, გვერდი	მონაც რისფ რო- შავად გამომ წვარი	პირმო ერილ ი	სადა	12	რომაულ ი, ადრე შუახაუკ უნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

30	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	პირი, ყური, ძირი	მოყავი სფროდ გამომწვარი	პირი გადაშლილი, ძირი ბრტყელი	სადა	14	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
31	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირ-გვერდი	შავი ზედაპირით, ყავის ფერი შიდაპირით	პირი გადაშლილი	სადა	2	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
32	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალო-ჩალის ფერი	გაურკვეველი	სადა	15	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
33	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	გაურკვეველი	დისკო	მთელი		მრგვალი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
34	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჯამი	პირი, გვერდი	ღვებად გამომწვარი	ფორმარ დგინდება	სადა	2	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
35	კულტურული ფენა E5 b3	-10.5	კერამიკა	სამშენებლო	ფილა	ფრაგმენტი	მოწითალოდ გამომწვარი		სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
36	წრიული წყობის შიგნით E5 b3	-11.8	ბაზალტი	სამეურნეო	ხელსაფქვა		ნაცრისფერი			2	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
37	წრიული წყობის შიგნით E5 b3	-11.8	თიხა	სამშენებლო	ბათქაში	ფრაგმენტი	მოწითალო-ჩალის ფერი			1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
39	№1 სამარხის გაწმენდისას E5 c2	-11.1	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	ყური, გვერდი	შავად გამომწვარი		სადა	18	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
40	№1 სამარხის გაწმენდისას E5 c2	-11.1	კერამიკა	სუფრის, სამეურნეო	ჯამი	პირი, ძირი, გვერდი	მოწითალოდ ჩალის ფრად გამომწვარი		სადა	14	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
41	წრიული წყობის გარეთ E5 b4	-11.8	კერამიკა	სამზარეულო	ჯამი	პირ-გვერდი	მონაღისფრო-ღვება	გაურკვეველი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
42	წრიული წყობის თან E5 b4	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოყავი სფრო-ჩალის ფერი	გაურკვეველი	სადა	4	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
43	წრიული წყობის თან E5 b4	-11.8	კერამიკა	სუფრის	ჭურჭელი	გვერდი	ჩალის ფერი	გაურკვეველი	სადა	2	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
44	კულტურული ფენა E5 b4	-11.5	კერამიკა	სუფრის	ჭურჭელი	ყური	ჩალის ფერი	მრგვალიანი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

45	კულტურული ფენა E5 b4	-11.5	კერამიკა	სამზარეულო	დოქი	პირი, გვერდი	შავ-ლექბად გამომწვარი	პირი გადაშლილი, მუცელი გამობერილი	სადა	6	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
46	კულტურული ფენა E5 b4	-11.5	თიხა	სამშენებლო	ბათქაში	ნატეხები	მოწითალო-ჩალის ფერი		სადა	5	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
48	წრიული წყობის გარეთ, დედაქანის თავზე E5 a4 b4	-11.5	კერამიკა	სარიტუალო	გორგოლაჭი	1.ნახევარი 2.მთელი	მოწითალო		სადა	2	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
49	წრიული წყობის შიგნით E5 b3	-11.5	კერამიკა	სამზარეულო, სუფრის	ჯამი	პირი, ძირი, გვერდი	შავად გამომწვარი	პირი სწორი, ძირი ბრტყელი, მუცელი გამობერილი	სადა	10	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
50	წრიული წყობის შიგნით E5 b3	-11.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალო-ჩალის ფერი	გაურკვეველი	სადა	5	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
51	მომწვარ ზედაპირზე E5 b4	-11.2	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	შავად გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	3	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
52	წრიული წყობის შიგნით E5 b3	-11.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	შავად, ყავის ფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	3	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
53	№1 სამარხის ქვეშ ქვაყრილიდან E5 c2	-11.8	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	ყური, ძირი, გვერდი	შავად გამომწვარი	ძირი ბრტყელი, ყური ოვალურგანი იმჟამითიანი	სადა	20	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
54	კულტურული ფენიდან E5 c2	-11.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოწითალოდ გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	6	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
55	კულტურული ფენიდან E5 c2	-11.5	კერამიკა	სამშენებლო	ფილა(?)	ფრაგმენტი	მოწითალოდ გამომწვარი	ბრტყელი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
57	კულტურული ფენიდან, გადანაცარიდან		კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	შავად გამომწვარი	გაურკვეველი	წიწვისებური ორნამენტი	1	დაუდგენელი

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

58	№2 ქვევრის შევსებიდან E5 c2	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთანი	პირი, გვერდი	შავად გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	7	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
59	№2 ქვევრის შევსებიდან E5 c2	-9.5	ძვადი	საყოფაცხოვრებო	ცხოველის	კოჭი			თავთან გახვეტილი	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
60	№2 ქვევრის შევსებიდან E5 c2	-9.5	კერამიკა	სამზარეულო	ჭურჭელი	ყური	შავად გამომწვარი	მრგვა ღვანი კვეთიანი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
61	სამარბი №2 E5 c2	-11.2	ბრინჯაო	სამკაული	საყურე	1.ხრული 2.ორად გატეხილი	მარტივი რგოლი, კოროზირებული	წრიული		2	რომაული
62	სამარბი №2 E5 c2	-11.2	ბრინჯაო	სამკაული	საკიდი (?)	ფრაგმენტები	კოროზირებული	მრგვა ღვანი		2	რომაული
63	სამარბი №2 E5 c2	-11.2	მინიკებური პასტა	სამკაული	მიძეები	სრული, ფრაგმენტები	რგოლისებური	მრგვა ღვრისებური		37	რომაული
64	სამარბი №2 E5 c2	-11.2	კერამიკა	სარიტუალო/სუფრის	ხელადა	სრული	შავ-ღვად გამომწვარი		სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
65	ნამოსახლარი, კულტურული ფენა	ზედაპირული მასალა	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთანი	პირ-ველ-გვერდი	მორუხი-მოშავი გამომწვარი	პირი გადაშლილი, მუცელი გამობერილი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
66	ნამოსახლარი, კულტურული ფენა	ზედაპირული მასალა	კერამიკა	საყოფაცხოვრებო	ჭურჭელი	გვერდი	ღია მოწითალოდ გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	1	რომაული
67	ნამოსახლარი, კულტურული ფენა	ზედაპირული მასალა	კერამიკა	საყოფაცხოვრებო	ჭურჭელი	ქუსლი	შავად გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	1	ადრე შუასაუკუნეები
68	ნამოსახლარი, კულტურული ფენა	ზედაპირული მასალა	კერამიკა	საყოფაცხოვრებო	ჭურჭელი	ძირ-გვერდი	ჩალის ფრად გამომწვარი, წმინდა	ძირი ბრტყელი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
69	ნამოსახლარი, კულტურული ფენა	ზედაპირული მასალა	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	კვცი მოწითალოდ ნაცრი სფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	სადა	6	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

70	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	კედელი	ღია ჩალის ფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	პორიზონტალური რელიეფი ხაზით	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
71	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთან	პირველი	მოშავო-მოყავისფროდ გამომწვარი	პირი გადაშლილი, კელი ჩაზნექილი	სადა	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
72	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ლუთერია	პირ-გვერდი	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი	პირი გადაშლილი, მუცელი გამობერილი, დეფორმირებული პირი		1	ცეცხლის კამალო	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
73	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთან	გვერდი	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი, თხელ კეციანი	გაურკვეველი	სადა	1	ცეცხლის კამალო	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
74	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთან	გვერდი	ყავისფრად გამომწვარი, თხელ კეციანი	გაურკვეველი	შიდაპირზე ჩარხის კვალი	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
75	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ქოთან	გვერდი	მოწითალოდ გამომწვარი, თხელ კედლიანი, უხეში ზედაპირით	გაურკვეველი	სადა	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
76	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ძირი, გვერდი	ღია ჩალის ფრად გამომწვარი, თხელ კეციანი, გლუვ ზედაპირიანი	ძირი ბრტყელი, მუცელი გამობერილი	სადა	2		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
77	ნამოსახლარი, №3 ქვევრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	კედელი	ღია ჩალის ფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	დაწული ორნამენტით შემკული	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

78	ნამოსახლარი, №3 ქვეყრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ყურ-კედლი	მოყავი სფროდ გამომწვარი	ყური ოვალურგანი იპქვეთიანი, კედლის ძირთან მოტეხილი	სადა	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
79	ნამოსახლარი, №3 ქვეყრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირი	მოწითალო-მოყავი სფროდ გამომწვარი	ყურით პირი გადაშლილი, სწორი, თანაბრად ზომიერი		1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
80	ნამოსახლარი, №3 ქვეყრის შევსებიდან	-9.5	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი	გაურკვეველი	უსახო	24	გადაღობა	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
81	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.6	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ყურ-გვერდი	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი	ყური მრგვა ღვანი ვიქვეთიანი, მორკალული, ნაწილობრივ შერჩენილია	სადა	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
82	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.6	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირ-გვერდი	ყავისფრად გამომწვარი	პირი სწორი, გარეთ გადაშლილი, მუცელი გამოხეული	სადა	1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
83	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.6	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირი	ჩაღის ფრად გამომწვარი, ოდნავ ნაპრი ალუბი ზედაპირი, სწორი	პირი პორიზონტალური, გადაშლილი		1		რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
84	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირ-გვერდი	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი	პირი მრგვალი, დაბრტყეული	ვიწრო ოდნავ შესამწნევი ხაზები ზედაპირზე	1	ცეცხლი	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

											ლი
											ო
85	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ძირ-გვერდი	მოშავი-მონაცრისფროდ გამომწვარი, თხელ კეციანი	ძირი მრგვალი და ბრტყელი	სადა, შიდაპირზე ცეცხლის კვალი	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
86	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	კედლი	ყავისფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	ზედაპირზე ნაკაწრი ორნამენტები, შიდაპირზე ცეცხლის კვალი	1	ჩაი, რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
87	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	კედლი	შავად გამომწვარი	გაურკვეველი	შიდაპირზე ჩარხის კვალი	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
88	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	კედელი	ყავისფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	ზედაპირზე წერილი ხაზებით	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
89	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	მოშავი-მონაცრისფროდ გამომწვარი	გაურკვეველი	1 ფრაგმენტი ნაკაწრი ორნამენტით	3	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
90	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	ყავისფრად გამომწვარი	გაურკვეველი	ზედაპირზე წერილი ხაზებით	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
91	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	გვერდი	ნაცრი სფრად გამომწვარი, სქელკეციანი	გაურკვეველი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
92	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	ფრაგმენტი	მოშავი-მოყავისფროდ გამომწვარი, საკმაოდ სქელკეციანი	გაურკვეველი	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

93	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.8	კერამიკა	სამეურნეო	ჭურჭელი	პირ-კედელი	შავად, ჩაღის ფრად, ნაცრი სფრად გამომწვარი	პირი სწორი	სადა	12	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
94	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	პირი	ნაცრი სფრად გამომწვარი	პირი გადმოკეცილი, ზევიდან გაბრტყელებული	სადა	1	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
95	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	ფრაგმენტები	მოშავო-მონაცრისფროდ გამომწვარი	გაურკვეველი	ველთან, მხრებზე შემოუყვება ნატყევი ორნამენტი	73	რომაული, ადრე შუასაუკუნეები
96	ნამოსახლარი, დამწვარი ფენის გაწმენდისას	-11.7	კერამიკა	სამეურნეო	ქვევრი	კედელი	მოშავო-მოყავისფროდ გამომწვარი	გაურკვეველი	ზედაპირი წერილი ხაზებით შემკული, ზემოთ ნატყევი ორნამენტით	2	წინარე კლასიკური
97	ნამოსახლარი, პორიზონტი, ყორექედლის ნაშთად	-10.5	ქვა	სამკაული	მივი	სრული	თეთრი	მრგვალი	სადა	1	დამწვარი

დანართი

ანთროპოლოგიური კვლევის ანგარიში

ნანა კილაძე

საკირის სამაროვნზე მოპოვებული 2 ინდივიდის ძვლოვანი მასალა, კერძოდ თავის ქალის ძვლები, კვლევისათვის გადაეცა ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ანთროპოლოგიის განყოფილებას. ინდივიდები ორმოსამარხში, ხელ-ფეხ მოკეცილ მდგომარეობაში, მარცხენა გვერდზე დასვენებულები აღმოჩნდნენ.

ანთროპოლოგიური მასალა შემდეგნაირად დამუშავდა: ძვლები გაიწმინდა, გაირეცხა, შეწებდა სპეციალური წებოთი (სანთელითა და კანიფოლით)

სპირტქურის აღზე გაცხელებით. შემდეგ მოხდა ანთროპო-მორფოლოგიური ნიშნების შესწავლა. რესტავრირებული თავის ქალები დაცულია განყოფილების საცავში, საჭირო ტემპერატურის დაცვით.

სამარხი №1 - ინდივიდი მამაკაცი ♂ 55-60 წლის (ტაბულა IX, 1).

სამარხი №2 - ინდივიდის პოზა ოდნავ განსხვავებული იყო. ტორსი გაშოტილი, ზედა კიდურების მტევნები კი თავის ქალასთან მდებარეობდა.

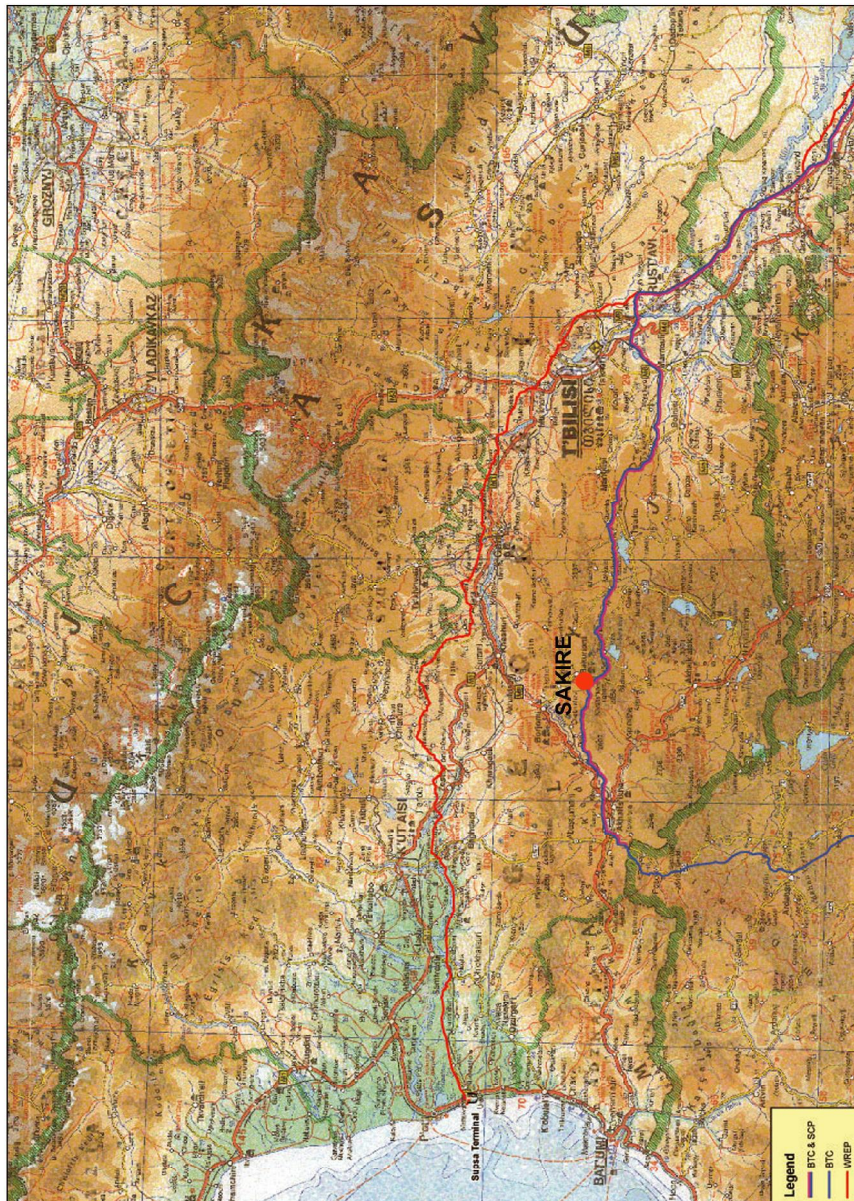
ინდივიდი დედაკაცი ♀ 30-35 წლის (ტაბულა IX, 2)

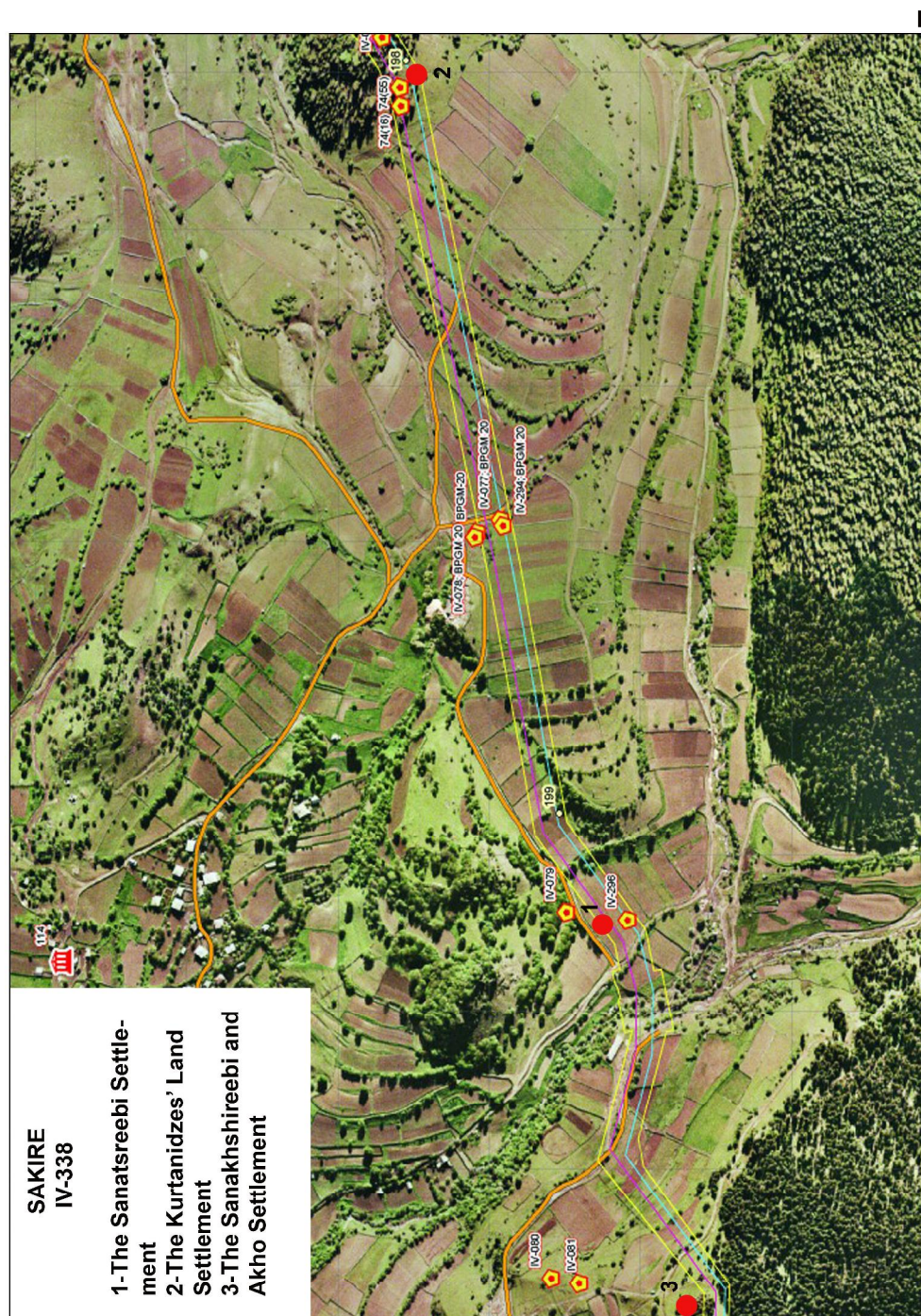
ორივე თავის ქალა მეზოკრანულია.

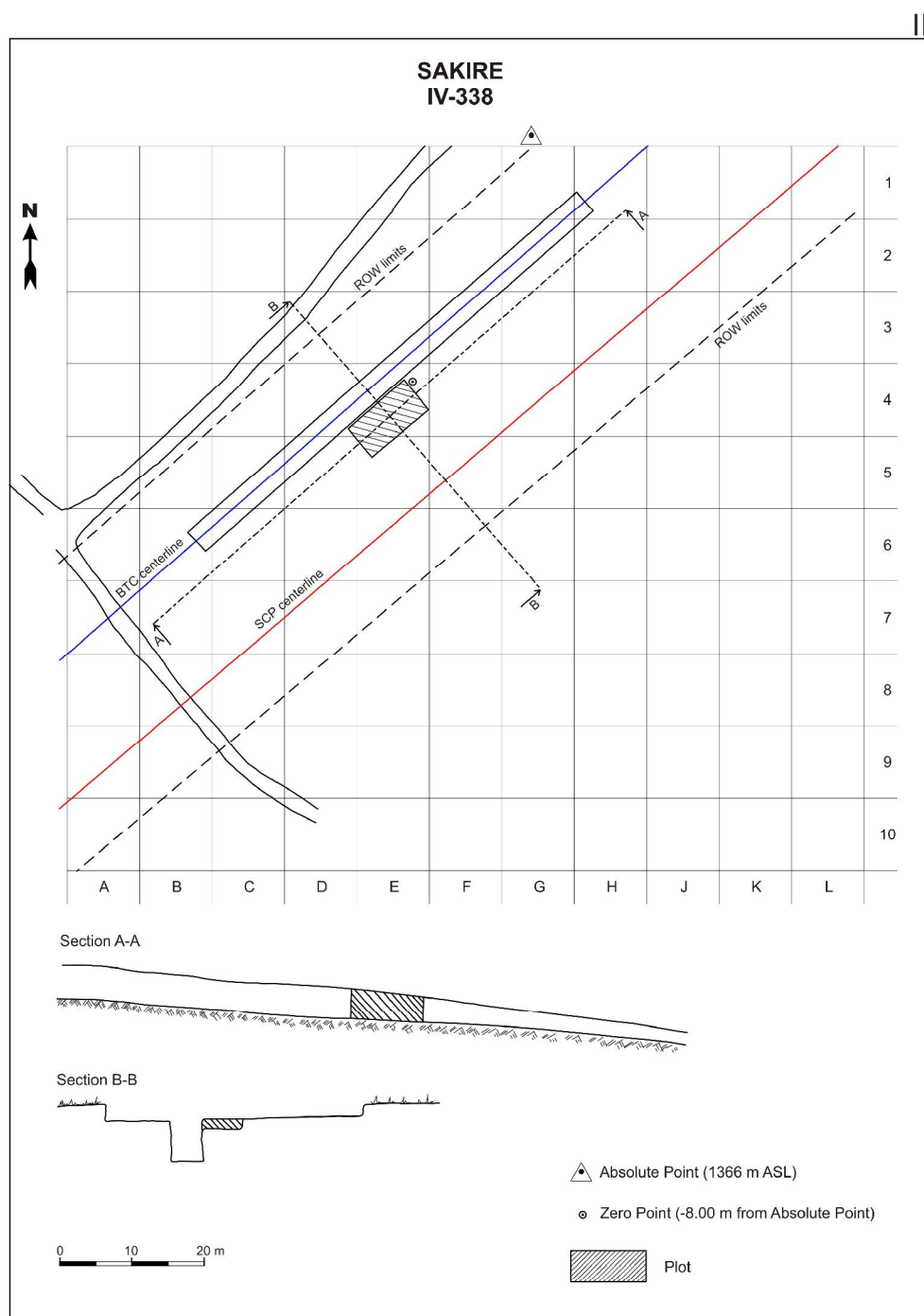
ძელოვანი მასალის სიმცირის გამო ვერ განისაზღვრა ისეთი მნიშვნელოვანი მონაცემები, როგორიც არის დაავადება, კვების რაციონი, ტრავმა და დემოგრაფიული მაჩვენებელი.

ძეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში

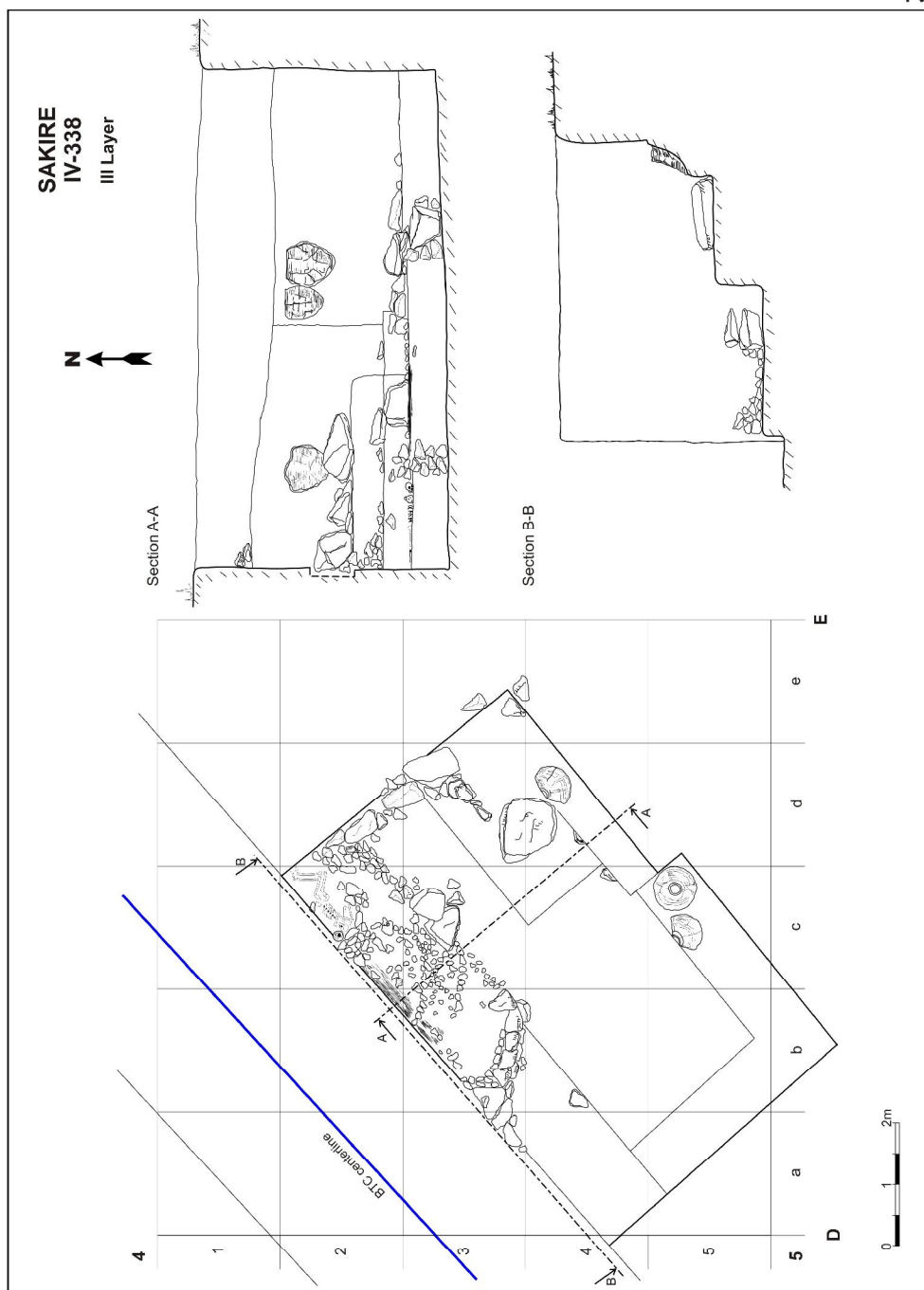
ტაბულები

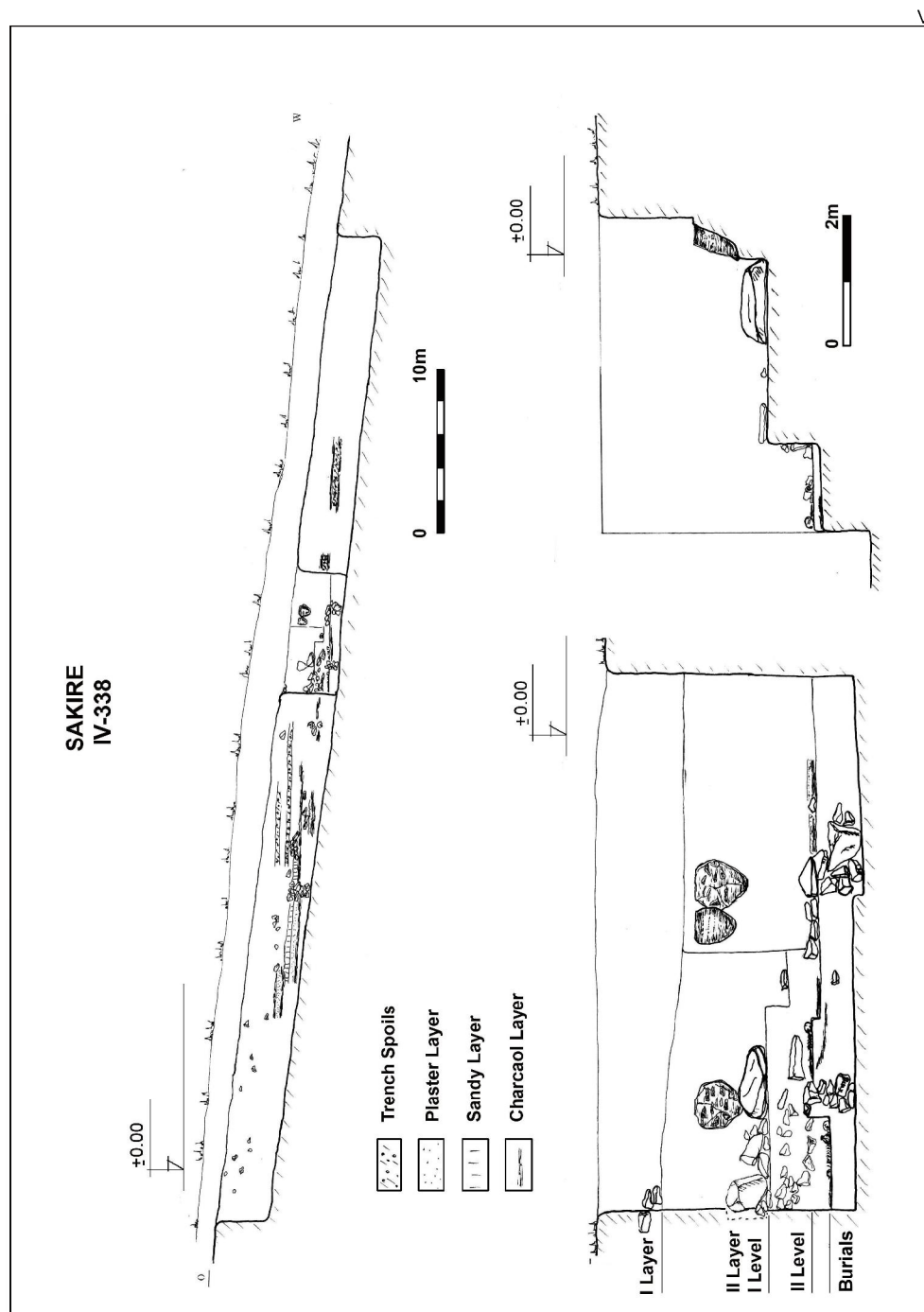

IV

VIII

**SAKIRE
IV-338**

Burial N 1

Burial N 2

ბეგლი IV-338, სოფელი საკირე, 199-ე კილომეტრი, კოლპლექსური ტექნიკური ანგარიში